

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
VERSLO TEISĖS KATEDRA

OLGA KARDAŠ
(Verslo teisės studijų programa)

SUBROGACIJOS ESMĖ IR JOS ATRIBOJIMAS NUO REGRESO TEISĖS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas: Doc. dr. E.Sinkevičius

.....
(*Įvertinimas*)

.....
(*Parašas*)

Vilnius, 2011

TURINYS

ĮVADAS	3
1. ASMENŲ PASIKEITIMAS PRIEVOLĖJE	
1.1. Bendra asmenų pasikeitimo prievolėje charakteristika.	6
1.2. Asmenų pasikeitimo prievolėje reikšmė šiuolaikinėje civilinėje teisėje.	10
1.3. Atskiros asmenų pasikeitimo prievolėje rūšys.	11
1.3.1. Reikalavimo perleidimas (cesija).	12
1.3.2. Skolos perkėlimas.	14
1.3.3. Subrogacija.	16
2. SUBROGACIJOS ESMĖ IR PASKIRTIS	
2.1. Subrogacijos sąvoka ir kilmė.	18
2.2. Subrogacijos institutas kai kurių užsienio valstybių teisinėse sistemose.	24
2.3. Subrogacijos instituto teisinis reglamentavimas bei taikymo aspektai šiuolaikinėje Lietuvos civilinėje teisėje.	26
2.4. Subrogacijos atirbojimas nuo reikalavimo perleidimo (cesijos).	33
3. SUBROGACIJOS IR REGRESO TEISĖS SANTYKIO PROBLEMA	
3.1. Pagrindiniai regreso teisės bruožai.	38
3.2. Subrogacijos ir regreso teisės panašumai.	41
3.3. Esminiai subrogacijos ir regreso teisės atirbojimo kriterijai.	43
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	47
LITERATŪROS SĄRAŠAS	50
SANTRAUKA	53
SUMMARY	54

IVADAS

Temos aktualumas ir problematika. Globalizacijos ir konkurencinės rinkos sąlygomis jos dalyviams tampa aktualu ne tik patenkinti pagrindinius vartotojiškus poreikius, bet ir įgyvendinti su tuo susijusias teises bei apsisaugoti nuo galimos rizikos, tuo tarpu dinamiškas ekonomikos bei visuomenės vystymasis neįmanomas be atitinkamo civilinės teisės vystymosi, todėl civiliniai teisiniai santykiai yra nuolat tobulinami atsižvelgiant į įstatymų pokyčių tendencijas. Taigi, didėjant ekonominei apyvartai atsiranda vis daugiau teisinių priemonių, reguliuojančių turtinių teisių apyvartą. Subrogacija, būdama viena iš tokių priemonių, plačiai taikoma tiek tarptautinėje, tiek ekonomiškai išsivysčiusių valstybių civilinėje teisėje.

Darbo temos pasirinkimą įtakojo, pirmiausia, subrogacijos kaip savarankiško instituto atsiradimas ir įtvirtinimas naujajame 2000 m. Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse (toliau tekste – Civilinis kodeksas, LR CK arba CK).¹ Anksčiau galiojusiam, t.y. 1964 m. Civiliniame kodekse, galima buvo rasti normų, skirtų regreso teisei, tačiau subrogacijos institutas ne tik nebuvo išskiriamas kaip savarankiška asmenų pasikeitimo prievolėje rūšis, bet apskritai nebuvo vadinamas „subrogacija“, šis terminas pradėtas vartoti tik įsigaliojus naujam LR CK.

Nors pritaikyti pakeitimai civilinėje teisėje, be abejo, yra pozityvaus pobūdžio, daugybė teorinių bei praktinių klausimų lieka diskutuoti. Taigi, antra priežastis, lėmusi šios temos pasirinkimą, yra nepakankamai išsamus subrogacijos teisinis reglamentavimas. Neatsižvelgiant į tai, kad šiam institutui naujasis LR CK skiria visą Šeštosios knygos VII skyrių bei 6.1015 straipsnį, normos, reglamentuojančios subrogaciją, tinkamai neatskleidžia jos esmės bei taikymo sferos. Jau pačiame minėto skyriaus pavadinime („Reikalavimo perėjimas trečiajam asmeniui regreso tvarka (subrogacija)“) įstatymų leidėjas nepagrįstai identifikuoja subrogaciją kaip atgręžtinio reikalavimo (regreso) teisę, nors šie du institutai iš esmės negali būti tapatinami, nepaisant to, kad turi tam tikrų bendrų bruožų.

Netinkamas subrogacijos teisinės prigimties aiškinimas sąlygoja ne tik nevienareikšmišką šio instituto ir jo paskirties suvokimą, bet ir praktikoje kylančias problemas dėl jo taikymo. Negalima teigti, kad šiuo atveju atsiranda įstatymo spraga, tačiau dėl aukščiau minėtų priežasčių išlieka subrogacijos instituto dviprasmiškumas, todėl atsiranda poreikis apibendrinti bei pateikti galutinį visapusišką subrogacijos apibrėžimą, įvertinus visus šio instituto bruožus bei taikymo

---

¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

ypatumus. Kadangi teisės vienodinimas Lietuvoje yra Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau tekste – LAT arba Aukščiausiasis Teismas) prerogatyva, darbe bus analizuojamos šio teismo nutartys bei išaiškinimai subrogacijos ir regresio teisės atribojimo problematikos klausimais. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Lietuvoje, kaip ir daugelyje kitų valstybių (Rusija, JAV, Jungtinė Karalystė, kt.), subrogacijos institutas plačiai taikomas draudimo teisinių santykių kontekste, todėl darbe nagrinėjamą teismų praktiką sudaro būtent civilinės bylos dėl draudimo teisinių santykių.

Kaip jau buvo minėta aukščiau, subrogacijos institutas yra naujas Lietuvos teisinėje sistemoje, todėl rengiant šį darbą susidurta su mokslinės literatūros, skirtos išsamiam subrogacijos nagrinėjimui bei jos atribojimui nuo regresio teisės, stoka. Dėl šios priežasties darbe naudojamos literatūros pagrindą sudaro Rusijos autorių (A.Belov, V.Dedikov, kt.) moksliniai darbai, analizuojantys šią problemą. Šį pasirinkimą įtakojo Lietuvos ir Rusijos normų, reguliuojančių civilinius teisinius santykius, panašumas (naujasis LR CK, nors ir buvo rengiamas orientuojantis į Vakarų civilinės teisės tradicijas, tačiau jo pagrindą sudaro 1964 m. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinis kodeksas (toliau – LTSR CK arba 1964 m. CK, kuris taip pat yra šiuolaikinės Rusijos civilinės teisės pamatas).

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta aukščiau, šio *darbo tikslas* yra ne tik visapusiškai išnagrinėti subrogacijos institutą kaip atskirą asmenų pasikeitimo prievolėje rūšį, atskleidžiant jo paskirtį bei esminius bruožus, bet taip pat nustatyti kriterijus, padėsiančius atriboti jį nuo regresio teisės ir kitų asmenų pasikeitimo prievolėje rūšių, ir tuo pačiu pateikti galimus problemų, kylančių dėl šių dviejų institutų glaudaus ryšio, sprendimo būdus.

Siekiant aukščiau minėto tikslo, darbui yra iškeliami šie *uždaviniai*:

- apžvelgti pagrindinius asmenų pasikeitimo prievolėje instituto bruožus, formavimosi prielaidas, apibrėžti šio instituto reikšmę bei trumpai charakterizuoti atskiras asmenų pasikeitimo prievolėje rūšis;
- visapusiškai ir detalai išnagrinėti subrogacijos institutą, lyginant jį su kitais asmenų pasikeitimo prievolėje būdais, išskirti subrogacijai būdingus bruožus bei pateikti sampratą, labiausiai atspindinčią subrogacijos esmę;
- išanalizuoti subrogacijos teisinį reglamentavimą Lietuvos ir užsienio valstybių teisinėse sistemose bei apibrėžti jos taikymo sferą;
- ištirti regresio teisės institutą bei apibendrinti pagrindinius jo požymius, taip pat nustatyti ryšį, siejantį jį su asmenų pasikeitimo prievolėje institutu;

- atsižvelgiant į atliktus subrogacijos ir regreso teisės institutų tyrimus, atlikti jų sąvokų, bruožų, taikymo sričių palyginimus bei nustatyti tarpusavio santykį, išskiriant bendrus ir kiekvieno instituto individualius požymius;
- pateikti tyrimo metu padarytas išvadas bei pasiūlymus, susijusius su subrogacijos ir regreso teisės atribojimo problematika.

Pagrindinis šio darbo *tyrimo objektas* yra subrogacija kaip savarankiškas civilinės teisės institutas, jos samprata bei kilmė, nuo panašių institutų ją skiriantys bruožai. Išvestinis tyrimo objektas yra regreso teisė bei reikalavimo perleidimo (cesijos) sutartis, šių institutų ryšys, su subrogacija, jų panašumai bei skirtumai.

Atsižvelgiant į aukščiau nurodytą tyrimo objektą, darbo *tyrimo dalykas* yra subrogacijos ir regreso teisės atsiradimo pagrindai, taikymo ypatumai, įtvirtinti Lietuvos bei kai kurių užsienio valstybių teisėje, teismų praktika šių institutų taikymo ir atribojimo klausimais, Lietuvos ir užsienio mokslinė literatūra, nagrinėjanti minėtas sritis.

Tyrimo metodai. Siekiant nustatyto darbo tikslo bei keliamų uždavinių įgyvendinimo, darbe naudojami tiek teoriniai, tiek empiriniai tyrimo metodai, būtent - sisteminės analizės, dokumentų analizės, lyginamasis istorinis, lyginimo bei apibendrinimo.

Tyrimo šaltiniai yra Lietuvos ir kai kurių užsienio valstybių įstatymai bei norminiai teisės aktai, LAT praktika, Lietuvos ir užsienio autorių moksliniai straipsniai bei kita mokslinė literatūra, aktuali nagrinėjant pasirinktą temą.

1. ASMENŲ PASIKEITIMO PRIEVLĖJE RŪŠYS

1.1. Bendra asmenų pasikeitimo prievolėje charakteristika

Prievolių teisė yra didžiausias civilinės teisės pošakis. Demokratinėje visuomenėje, prievolių teisės normos reguliuoja didžiąją dalį visuomeninių santykių, o būtent – turtinius ir su jais susijusius asmeninius neturtinius santykius, susiklostančius tarp teisės subjektų dėl turto perdavimo nuosavybėn, patikėjimo teise arba laikinai naudoti, dėl darbų atlikimo arba paslaugų teikimo, žalos padarymo asmeniui, turtui; taip pat darbo, komercinius ir kitokius privatus teisinius santykius.² Prievolių teisės normų, reguliuojančių šiuos santykius, dėka vykdomas nuosavybės ir kitų materialinių gėrybių perkėlimas iš gamybos sferos į apyvartą, o iš jos galiausiai vartotojams, jų gamybiniams ar asmeniniams poreikiams tenkinti.

Pagal savo esmę, prievolė – tai teisinis santykis, kurio viena šalis (skolininkas) privalo atlikti kitos šalies (kreditoriaus) naudai tam tikrą veiksmą arba susilaikyti nuo tam tikro veiksmo, o kreditorius turi teisę reikalauti iš skolininko, kad šis įvykdytų savo pareigą (CK 6.1 straipsnis). Taigi, kiekviena prievolė visuomet turi kreditorių ir skolininką, kuriais gali būti tiek vienas asmuo, tiek asmenų daugetas (LR CK 6 knygos II skyrius). Pažymėtina, kad kreditoriumi arba skolininku gali būti tik civilinės teisės subjektas, t.y. asmuo, turintis teisinį subjektiškumą (teisnumą ir veiksnumą).

Kaip ir bet kurie teisiniai santykiai, prievolės atsiranda, t.y. civilinės teisės ir pareigos sukuriamos, tam tikrų įvykių (juridinių faktų) pagrindu, kurie dar vadinami prievolių atsiradimo pagrindais (CK 6.2 straipsnis, 1.136 straipsnis). Reikėtų pažymėti, kad jeigu nėra tam tikro pagrindo prievolei atsirasti, tiesiogiai nurodyto LR CK, prievoliniai teisiniai santykiai nesukuriami, kadangi ne visi realiame gyvenime nutinkantys faktai ar situacijos yra teisiškai reikšmingi.

Prievolės sukuriamos turint tikslą pasiekti tam tikrą rezultatą (pavyzdžiui, pagaminti arba suremontuoti kokį nors daiktą). Toks tikslas įgyvendinamas skolininkui ir kreditoriui realizuojant savo teises bei pareigas, kurios sudaro prievolių turinį (dalyką). Vadovaujantis galiojančio CK 6.3 straipsnio 1 dalimi, prievolių dalyku gali būti bet kokie įstatymų nedraudžiami bei neprieštaraujantys viešajai tvarkai ar gerai moralei veiksmai (veikimas ir/arba neveikimas).

---

² Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis“ trečioji laida. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2006, p. 13.

Visiškai pagrįstas teiginys, kad prievoliniai teisiniai santykiai yra ne absoliutaus, bet santykinio pobūdžio. Tai pasireiškia per teisinių santykių subjektus – prievoliniai santykiai saisto ne visus be išimties teisės subjektus, bet tik tuos, kurie yra tam tikrų santykių, atsirandančių prievolės pagrindu, dalyviai. Tai reiškia, kad norint susaistyti save prievole, pirmiausia reikia į ją įstoti, išreiškiant savo laisvą valią tapti vienu iš prievolinių santykių dalyvių. Pagal bendrą taisyklę, prievolės sukuria pareigas tik jos šalims, t.y. tretiesiems asmenims jokių pareigų pagal tokią prievolę neatsiranda, išskyrus įstatymo numatytus atvejus (skirtingai, pavyzdžiui, nuo daiktinės teisės, kur įsipareigojimas susilaikyti nuo bet kokių veiksmų, pažeidžiančių daiktinės teisės turėtojo teises bei interesus, taikomas visiems be išimties asmenims, nepriklausomai nuo to, ar juos su daikto valdytoju sieja kokie nors teisiniai santykiai ar ne). Prievolinių santykių subjektų ratas negali būti neapibrėžtas, t.y. prievolės šalys yra visada žinomos ir aiškiai nurodytos.

Prievolės egzistavimo metu, nuo jos sukūrimo momento iki pat pasibaigimo kreditoriaus ir skolininko vaidmenis atlieka tie patys asmenys, kurie jais (kreditoriumi ir skolininku) buvo prievolės atsiradimo momentu. Tačiau šiuolaikinėje ekonomikoje bei visuomeniniame gyvenime visi civiliniai teisiniai santykiai dalyvauja nuolatiname kūrimo, realizacijos ir pasibaigimo procese, todėl dėl skirtingų ekonominių, politinių bei kitų priežasčių atsiranda asmenų pasikeitimo prievolėje poreikis. Skolininko ar kreditoriaus galimybė pasitraukti iš prievolės turint tikslą, kad jį pakeistų kitas asmuo, suteikia civiliniams teisiniams santykiams lankstumo, dinamiškumo bei padaro juos labiau suderintus su kintančiomis rinkos sąlygomis.

Poreikis sukurti asmenų pasikeitimo prievolėje institutą atsirado dar Senovės Romoje, kai dėl išaugusios pinigų bei prekių apyvartos romėnų teisėje atsirado asmenų tam tikrose prievolėse pasikeitimo galimybė. Senovės romėnų teisėje prievoliniai teisiniai santykiai neabejotinai buvo suprantami kaip grynai asmeniniai, saistantys konkrečius asmenis, todėl ir asmenų pasikeitimas prievolėje buvo traktuojamas kaip pačios prievolės pasikeitimas (novacija). Iš esmės novacija, vadovaujantis kuria prievolė tarp ankstesnių dalyvių pasibaigdavo, atsiradama, tuo tarpu, tarp naujų dalyvių, buvo galima tik tuomet, jeigu naujoji prievolė kažkuo skyrėsi nuo pradinės, pavyzdžiui, galėjo keistis prievolės pobūdis, kreditorius arba skolininkas. Prievolės negalėjo būti perkeliamos singulariniu būdu, o tik kaip sudėtinė viso turtinio komplekso dalis (universalūs įsipareigojimų ir kitų turtinių teisių perleidimo būdai, kaip, pavyzdžiui, *hereditas* arba *bonorum venditio*). Pereinant prie klasikinės romėnų teisės, prievolės pradėta skirstyti į tas, kurios gali būti perleidžiamos ir prievolės be perleidimo teisės. Neperleidžiamos prievolės buvo vadinamos

obligationes intuitu personae, arba griežtai asmeninės prievolės. Prievolių perkėlimas buvo žinomas kaip *cessio (delegatio)* arba prievolių perleidimas.³ Delegacija (arba cesija), kaip viena iš novacijos rūšių, buvo skirstoma į dvi rūšis: aktyviąją delegaciją (*delegatio nominis*), kuomet keitėsi kreditorius, perleisdamas reikalavimo teisę kitam asmeniui, ir pasyviąją delegaciją (*delegatio debitoris*), kuri pasireiškė susitarimu tarp kreditoriaus ir asmens, sutikusio perimti svetimą skolą. Abiem atvejais įžvelgiama trūkumų, varžančių prievolinių teisinių santykių subjektų laisvę bei ribojančių šių santykių lankstumą. Pirma, pasibaigus pirminei prievolei baigdavosi ir ją užtikrinančios prievolės (pvz., laidavimai, užstatai ir t.t.). Antra, keičiantis vienai iš prievolės šalių buvo būtinas kitos šalies sutikimas. Pavyzdžiui, susitarimas dėl pasyviosios delegacijos vien tarp senojo ir naujojo skolininko nebuvo galimas, toks susitarimas neturėjo juridinės galios kreditoriaus atžvilgiu, tačiau galėjo sukelti tam tikras pasekmes jį sudariusiems asmenims.⁴ Kita vertus, klausimas dėl skolininko sutikimo buvo išspręstas įvedus procesinę cesijos formą, kurios esmė, skirtingai nuo sutartinės cesijos, buvo kreditoriaus atstovo (prokuratoriaus) paskyrimas, dar vadinamu „įgaliotiniu savo naudai“ (*procuratio in rem suam*). Kilus ginčui dėl tam tikrų įsipareigojimų, kreditorius pavesdavo prokuratoriui, kuris ir buvo naujuoju kreditoriumi, vesti šį ginčą savo nuožiūra bei interesais, taigi ir sprendimas buvo priimamas naujojo kreditoriaus naudai, tokiu būdu išvengiant skolininko valios išreiškimo dėl kreditoriaus pasikeitimo.

Kai vietoje natūrinio ūkio atsirado prekybinė gamyba, prievolės tapo reikšminga daugelio romėnų turto dalimi, todėl reikėjo didesnio lankstumo įgyvendinant prievolinius santykius.⁵ Iki to laiko, klausimas dėl to, kas nutinka teisiniams santykiams pasikeitus arba išnykus tam tikriems jų dalyviams, buvo sprendžiamas taikant universalios teisių perėmimo konstrukciją, t.y. visa apimtimi buvo įgyjamos visos teisės ir pareigos, anksčiau priklaususios kitam asmeniui, tačiau šis institutas buvo taikomas tik daiktinių teisių atžvilgiu.

Skirtingai nuo senovės romėnų teisės, šiuolaikinė teisė nesivadovauja principu, kad įstojusius į prievolę asmenis sieja asmeniniai ryšiai. Šiuolaikinė teisė suteikia reikšmės prievolinių teisinių santykių turiniui. Asmenų pasikeitimo prievolėje instituto vystymasis sudarė galimybę disponuoti turtinėmis teisėmis (pareigomis), t.y. pavertė juos lygiaverčiais prekių apyvartos objektais. Tačiau jų ypatumas yra tai, kad skirtingai nuo tradicinio prekių (paslaugų, darbų) perdavimo, šiuo atveju yra perleidžiamos teisės (pareigos) į tas prekes (paslaugas,

³ Пухан Иво, Поленак-Акимовская Мирьяна. Римское право (базовый учебник). Москва: Издательство ЗЕРЦАЛО, 1999, с. 203.

⁴ Там же, с. 204.

⁵ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis“ trečioji laida. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2006, p. 77.

darbus). Į reikalavimo teisę pradėta žiūrėti kaip į vieną iš sudedamųjų nuosavybės elementų, todėl išvelgiama, jog būtų netikslinga, jei ji išliktų „nepajudinama“, neatsiejamai sujungta su pačia nuosavybe ir negalėtų pereiti, esant poreikiui, iš vieno kreditoriaus kitam. Taigi, teisė atskiriama nuo objekto ir pati tampa pilnaverčiu teisinių santykių objektu. Atsiranda taip vadinama „teisė į teisę“.⁶

Taigi, pagal bendrąją taisyklę, prievolės egzistavimo metu galimas jos dalyvių pasikeitimas, tuo pačiu išsaugant pačią prievolę. Tai gali būti kreditoriaus pasikeitimas, vadinamas reikalavimo teisės perleidimu (kadangi būtent reikalavimo teisė nustato jo padėtį prievolėje), skolininko pasikeitimas, vadinamas skolos perkėlimu (nustatančiu pastarojo padėtį prievolėje) arba, kai kuriais atvejais, abiejų dalyvių pasikeitimas. Bet kuriuo iš išvardintų atvejų, iškrenta bent vienas iš prievolės dalyvių, o jo turėtos teisės ir pareigos pereina į jo vietą atėjusiam naujam asmeniui. Kitaip tariant, kalbama apie teisių perėmimą (kreditoriaus arba skolininko). Be to, minėtas teisių perėmimas susijęs su visomis teisėmis bei pareigomis, išplaukiančių iš pagrindinės prievolės (įskaitant tas teises ir pareigas, kurios skirtos užtikrinti pagrindinės prievolės įvykdymą), nebent įstatyme ar sutartyje numatyta kitaip (pavyzdžiui, dalies piniginio reikalavimo perleidimas).

Prievolės dalyvių pasikeitimo pagrindas gali būti ne tik šalių susitarimas, bet taip pat gali būti numatytas įstatyme. Tokia situacija dažniausiai yra universalaus teisių perėmimo atveju, ypač reorganizuojant arba sujungiant juridinius asmenis, paveldint turtą fizinio asmens mirties atveju, taip pat kitais atvejais, numatytais įstatyme. Pavyzdžiui, Rusijos Federacijos civilinis kodeksas numato jungtinės nuosavybės bendraturčių pirmenybės teisę įsigyti parduodamą tretiesiems asmenims tokios nuosavybės dalį (išskyrus pardavimą aukcione), o tuo atveju, jeigu ši teisė buvo pažeista, asmuo gali kreiptis į teismą, prašydamas perleisti jam visas pirkėjo teises bei pareigas.⁷ Analogiška teisė numatyta ir LR CK – 4.79 straipsnyje sakoma, kad: „jeigu dalis parduota pažeidžiant pirmenybės teisę ją pirkti, kitas bendraturtis turi teisę per tris mėnesius teismo tvarka reikalauti, kad jam būtų perkeltos pirkėjo teisės ir pareigos“. Visgi darbe plačiau bus nagrinėjamas pirmasis atvejis, t.y. kuomet asmenų pasikeitimo prievolėje pagrindas yra šalių susitarimas, kadangi šis būdas daug labiau atitinka prievolinių teisinių santykių, kurie yra dispozityvaus pobūdžio, esmę.

Esant poreikiui pasinaudoti asmenų pasikeitimo prievolėje institutu, iškyla trys svarbūs

⁶ Новицкий И.Б., Лунц Л.А. Общие учения об обязательстве. М., 1950. с. 233.

⁷ Пункт 3 статьи 250 Гражданского Кодекса Российской Федерации // <http://www.gk-rf.ru/statia250>; prisijungimo laikas: 2011-01-24.

klausimai – ar konkrečiu atveju asmenų pasikeitimas galimas, kokia tvarka jis vykdomas ir kokias teises pasekmes sukelia šalims? Atsakymas į šiuos klausimus priklauso nuo to, apie kurios prievolės šalies pasikeitimą kalbama, kreditoriaus ar skolininko.

Šiuo metu LR CK numato tris asmenų pasikeitimo prievolėje rūšis: reikalavimo perleidimą (cesiją) (šeštosios knygos VI skyrius), subrogaciją (t.y. kreditoriaus pasikeitimas prievolėje) (6.1015 straipsnis) bei skolos perkėlimą (skolininko pasikeitimas) (šeštosios knygos VIII skyrius). Visi šie asmenų pasikeitimo prievolėje būdai bus atskirai nagrinėjami kituose šio darbo skyriuose.

1.2. Asmenų pasikeitimo prievolėje reikšmė šiuolaikinėje civilinėje teisėje

Problema, susijusi su asmenų pasikeitimu prievolėje, yra aktuali tiek teoriniu, tiek praktiniu aspektu. Šalių susitarimai dėl asmenų prievolėje pasikeitimo yra gana dažnai praktikoje sutinkamas reiškinys. Nepaisant to, dėl klaidingo tokių sandorių paskirties suvokimo atsiranda nemažai nesusipratimų. Klausimų dažniausiai kyla taip vadinamoms nesikeičiančioms šalims, kai bandoma nustatyti jų teisinę padėtį tokiuose sandoriuose, t.y. skolininkui reikalavimo perleidimo atveju ir kreditoriui skolos perkėlimo atveju.

Asmenų pasikeitimo prievolėje institutas įgauna vis didesnės reikšmės šiuolaikinėje praktikoje. Pavyzdžiui, kreditorius, praradęs suinteresuotumą prekėmis, paslaugomis, kurias jis tikėjosi gauti sudarydamas sutartį, arba įsitikinęs, kad skolininkas negalės įvykdyti savo įsipareigojimų pagal sutartį, gali perleisti savo reikalavimo teisę kitam asmeniui. Lygiai taip pat ir skolininkas, dėl vienos ar kitos priežasties negalintis (arba nenorintis) įvykdyti savo įsipareigojimų kreditoriui, gali pervesti savo skolą kitam asmeniui. Svarbiausia, kad tiek vienu, tiek kitu atveju pati prievolė išlieka, o nesikeičianti šalis pasiekia (arba bent jau išsaugo galimybę) savo pirminį tikslą patenkinti tam tikrą poreikį.

Prievolės dalyvių pasikeitimo priežastys gali būti įvairios, neretai jos yra diktuojamos išaugusios turtinių teisių apyvartos. Kaip vieną iš pavyzdžių būtų galima nurodyti situacija, kuomet kreditoriui (turtinėje prievolėje) atsiranda poreikis gauti jam priklausančius pinigus anksčiau termino, aptarto su skolininku. Kreditoriai perleidžia savo reikalavimo teisę į būsimą piniginių atlygį kitiems asmenims, ypač bankams, gaudami už jas greitą atsiskaitymą (atėmus tam tikrą aptartą dalį už paslaugą, kuri dažniausiai priklauso nuo skolininko patikimumo,

reikalavimo pobūdžio, jo likvidumo), o pastarieji gali netgi „supirkinėti“ tam tikrų asmenų skolas, siekdami kontroliuoti jų veiklą. Tokiose situacijose turtinės teisės ir pareigos tampa savarankiškais civilinės apyvartos objektais. Toks reikalavimo turtinėse prievolėse perleidimas ne tik padeda išvengti daugybės rūpesčių, bet neretai apsaugo nuo „beviltiškų“ skolų.

Kai susiduriama su asmenų pasikeitimu prievolėje, pirmiausia kalbama apie prievolinius teisinius santykius. Šie santykiai pasižymi tam tikru turiniu – šalių subjektinėmis teisėmis bei pareigomis, kurios nustato teisėto (leistino ir/arba būtino) elgesio ribas konkrečioms asmenims konkrečiose situacijose. Reguluojami visuomeniniai santykiai taip pat pasižymi savitu turiniu – realiu dalyvių elgesiu, jų tarpusavio sąveika. Todėl asmenų pasikeitimą prievolėje būtų galima apibrėžti kaip sąveikos, sudarančios konkrečių santykių turinį, subjekto pasikeitimą, bei teisėto elgesio ribų perkėlimą, nustatant šias ribas naujam teisių turėtojui, išlaisvinus iš jų ankstesnį teisių turėtoją.

1.3. Atskiros asmenų pasikeitimo prievolėje rūšys

Kaip jau buvo minėta, asmenų pasikeitimo prievolėje būdai skirstomi priklausomai nuo to, kas yra perduodama – reikalavimo teisė ar prievolė. Prieš pradėdant nagrinėti atskiras asmenų pasikeitimo prievolėje rūšis, numatytas LR CK (t.y., reikalavimo perleidimą (cesiją), skolos perkėlimą bei subrogaciją), būtų tikslinga aptarti keletą teisinių konstrukcijų, kurios, nors ir nėra asmenų pasikeitimo prievolėje rūšys, tačiau pagal savo esmę yra labai artimi šiam institutui ir neretai yra klaidingai įvardijamos kaip tam tikri asmenų pasikeitimo prievolėje būdai. Konkrečiai kalbama apie regreso teisę bei novaciją.

Kadangi regreso teisės ypatumai bus aptariami atskiroje šio darbo dalyje, kol kas detaliau šio instituto nenagrinėsime. Tačiau būtina pabrėžti, kad regreso teisė – reikalavimo perėjimas trečiajam asmeniui, įvykdžiusiam prievolę už skolininką, atgręžtine tvarka šio skolininko atžvilgiu. Tai reiškia, kad regresas iš esmės yra pagrindinės prievolės pasibaigimas sukuriant naują prievolę. Būtent todėl regreso teisė objektyviai negali būti įvardijama kaip asmenų pasikeitimo prievolėje rūšis, kadangi pastarosios atveju jau iš pavadinimo aišku, kad prievolė išlieka ta pati, t.y. prievolė nesibaigia, o pasikeičia tik jos sudėtis.

Tuo tarpu novacija (lot. *novatio* — atnaujinimas, pakeitimas)⁸ yra prievolės šalių

---

⁸ Tarptautinių žodžių žodynas // <http://www.zodziai.lt/reiksme%26word%3Dnovacija%26wid%3D13752>; prisijungimo laikas: 2011-01-26.

susitarimas pakeisti esamą prievolę, sukuriant naują, ją pakeičiančią prievolę, turinčią kitą dalyką arba įvykdymo būdą. Novacija taip pat laikoma pradinio skolininko pakeitimas nauju, kai pradinį skolininką kreditorius atleidžia nuo prievolės įvykdymo. Novacija laikomi ir tie veiksmai, kai pagal naują sutartį naujas kreditorius pakeičia ankstesnįjį, o skolininkas atleidžiamas nuo prievolės įvykdymo ankstesniam kreditoriui (LR CK 6.141 straipsnis). Taigi, nors novacija įvyksta pradinės prievolės šalių susitarimu ir tam tikrais atvejais ji gali pakeisti prievolės šalis (kreditorių, skolininką arba abi šalis), ji taip pat, kaip ir regresas, negali būti laikoma asmenų pasikeitimo prievolėje rūšimi, kadangi novacijos pagrindu pirminė prievolė pasibaigia, o ją pakeičianti prievolė skiriasi savo turiniu, t.y. dalyku, įvykdymo būdu arba teisine prigimtimi. Nepaisant to, novacija turi ir kitų, reikalavimo perleidimo ar skolos perkėlimo institutui būdingų bruožų. Pavyzdžiui, draudžiama taikyti novaciją prievolėms atlyginti žalą, padarytą dėl sveikatos sužalojimo arba gyvybės atėmimo, taip pat išimtinai su šalių asmeniu susijusiomis prievolėmis (LR CK 6.141 straipsnio 4 dalis).

Trumpai apžvelgę novacijos institutą bei įsitikinę, kad ji negali būti priskiriama asmenų pasikeitimo prievolėje institutui, pereiname prie atskirų asmenų pasikeitimo prievolėje rūšių, kurios neatsiejamai susijusios su šio darbo tikslu bei sudaro didžiąją tyrimo dalį, nagrinėjimo.

1.3.1. Reikalavimo perleidimas (cesija)

Reikalavimo teisės perleidimo sutartis ir doktrinoje, ir praktikoje vadinama cesijos (lot. *cessio* – perleidimas, perdavimas)⁹ sutartimi, pradinis kreditorius – cedentu, o naujasis kreditorius – cesionarijumi.

Kreditoriaus pasikeitimas prievolėje yra ne kas kita kaip kreditoriaus teisių perėjimas kitiems asmenims. Nors tokia galimybė yra numatyta įstatymo, kita vertus, apibrėžiamas tam tikrų teisių, kurios negali būti perleidžiamos tretiesiems asmenims, ratas. Konkrečiai turima omenyje išimtinai asmeninės teisės, neatskiriamai susietos su kreditoriaus asmeniu (pvz., reikalavimai, kylantis iš šeimos teisės, taip pat reikalavimas atlyginti žalą, padarytą dėl sveikatos sutrikdymo arba gyvybės atėmimo). Analizuojant LR CK šeštosios knygos VI skyriaus normas, galima išskirti ir kitus atvejus, kuomet reikalavimo perleidimas yra draudžiamas: kai perleidimą draudžia pagrindinę prievolę pagrindžianti sutartis (6.101 str. 1 d.); draudžiama perleisti

---

⁹ Tarptautinių žodžių žodynas // <http://www.zodziai.lt/reiksme%26word%3DCesija%26wid%3D3225>; prisijungimo laikas: 2011-01-25.

reikalavimą, į kurį negali būti nukreiptas išieškojimas (6.102 str. 1 d.); draudžiama perleisti reikalavimą asmenims, kurie dėl šio reikalavimo iškeltoje byloje atlieka tarnybines pareigas (teisėjams, prokurorams, advokatams) (6.102 str. 2 d.). Be to, esant nedalomai prievolei taip pat draudžiama perleisti reikalavimo dalį (6.25 str.). Prievolės dalyvių pasikeitimas gali būti uždraustas įstatymų, kitų norminių teisės aktų bei šalių susitarimu. Be to, gali būti apibrėžiamas tam tikras subjektų, galinčių pakeisti prievolės šalis, ratas.

Pažymėtina, kad sutartinės cesijos atveju, reikalavimo perleidimo sutarties forma turi atitikti pagrindinės prievolės sutarties formą (LR CK 6.103 str.). Priešingu atveju reikalavimo perleidimo sutarties šalys gali netekti, pavyzdžiui, teisės remtis liudytojų parodymais įrodinėjant sutarties sudarymo faktą (kai nesilaikoma paprastos rašytinės formos), sutartis gali būti pripažinta negaliojančia (kai nesilaikoma privalomos notarinės formos) (LR CK 1.93 str.) arba sutartis negalės būti panaudota prieš trečiuosius asmenis (nevykdant privalomos registracijos įpareigojimo) (LR CK 1.75 str.).

Vienas reikšmingesnių reikalavimo perleidimo sutarties aspektų – keičiantis kreditoriui skolininko sutikimas nėra būtinas. Tai ypač reikšminga verslo santykiams, kadangi suteikia jiems dinamiškumą, subjektai nėra sukaustomi vienos prievolės, todėl gali laisvai disponuoti tiek savo turtu, tiek turtinėmis teisėmis. Vienintelė išimtis, kuomet draudžiama perleisti reikalavimą be išankstinio skolininko sutikimo, įtvirtinta LR CK 6.101 str. 5 d., kai kreditoriaus asmuo turi esminės reikšmės skolininkui, t.y., kai kreditoriaus asmuo yra esminė sutarties sąlyga. Ši sąlyga gali būti tiek aiškiai išreikšta sutartyje, tiek numanoma, atsižvelgiant į sutarties sudarymo aplinkybes, šalių tarpusavio santykius ir pan.¹⁰ Kita vertus, kreditoriaus pasikeitimas suteikia skolininkui teisę reikalauti sutarties sąlygų pakeitimo arba sutarties nutraukimo, jeigu atsirado sąlygos, kurių šalis negalėjo protingai tikėtis būsiant ateityje (netikėtos arba siurprizinės sąlygos) ir su kuriomis ši šalis aiškiai nebūtų sutikusi (LR CK 6.186 str.). Skolininkas taip pat gali reikalauti pakeisti sutartį LR CK 6.223 („Esminė šalių nelygybė“) straipsnio pagrindu, jei sudarius sutartį pasikeitė aplinkybės, turinčios reikšmės sutarties vykdymui ir kurios nebuvo aptartos pačioje sutartyje. Taigi, reikalavimo perleidimas negali pažeisti skolininko teisių ar labiau jų suvaržyti. Pavyzdžiui, naujasis kreditorius negali išsigyti daugiau teisių, nei jų turėjo pradinis kreditorius, pradinis ir naujasis kreditorius negali keisti prievolės vykdymo sąlygų ir panašiai.¹¹ Be to, nors reikalavimo perleidimas galioja pradiniam ir naujajam kreditoriams nuo atitinkamos sutarties sudarymo momento (nebent įstatymas ar sutartis numato kitą įsigaliojimo

¹⁰ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė: I tomas. Vilnius: Justitia, 2003, p. 142.

¹¹ Ten pat, p. 141.

datą ar įvykį, kuriam įvykus sutartis įsigalioja), prieš skolininką (kaip ir prieš trečiuosius asmenis) ją galima panaudoti tik tuomet, kai skolininkas gavo (arba turėjo gauti) atitinkamą pranešimą apie tokią sutartį (LR CK 6.109 str.). Be šio gynimo būdo, taip pat numatyta skolininko teisė naujam kreditoriui reikšti tokius pačius atsikirtimus, kuriuos galėjo reikšti pradiniam kreditoriui (LR CK 6.107 str.).

Kalbant apie reikalavimo perleidimo sutarties objektą, perleisti galima tiek visą reikalavimą, tiek jo dalį (išskyrus reikalavimą, kuris kyla iš nedalomos prievolės). Kaip ir kitos sutartys, ji gali atlygintinė arba ne. Be to, perleisti galima ne tik galiojančią reikalavimo teisę, bet ir būsimą reikalavimą.

Taip pat reikėtų paminėti su reikalavimo perleidimu susijusius teisinius santykius – faktoringo santykius. Pagal faktoringo sutartį, viena šalis (finansuotojas) perduoda arba įsipareigoja perduoti kitai šaliai (klientui) pinigus mainais už kliento (kreditoriaus) piniginių reikalavimą, susijusį su prekių pardavimu, darbų atlikimu ar paslaugų teikimu, trečiajam asmeniui (skolininkui), o klientas perleidžia arba įsipareigoja perleisti finansuotojui piniginių reikalavimą skolininkui (finansavimas su sąlyga perleisti piniginių reikalavimą) ir mokėti sutartyje nustatytą atlyginimą (LR CK 6.903 straipsnis). Taigi, faktoringo sutarties dalyku gali būti esamas arba būsimas piniginis reikalavimas. Nors šios sutarties pagrindas yra cesija, faktoringo santykiai yra daug sudėtingesni, negu paprastas reikalavimo perleidimas. Tai puikiai pabrėžia CK įtvirtinta faktoringo sutarties samprata, išskirianti pagrindinius faktoringo elementus: finansavimo privalomumą (galima įžvelgti tam tikrų lėšų skolinimo elementų), perleidžiamas gali būti tik piniginis reikalavimas (atlygintinai), kylantis iš santykių su trečiuoju asmeniu, pati faktoringo sutartis yra atlygintinė.

1.3.2. Skolos perkėlimas

LR CK VIII skyrius reglamentuoja dar vieną asmenų pasikeitimo prievolėje būdą – skolos perkėlimą, t.y. kuomet pagrindinėje prievolėje pasikeičia ne kreditorius, o jo naudai turintis įvykdyti prievolę skolininkas, t.y. pasyvioji prievolės šalis. Skolos perkėlimas reikšmingas verslui tuo, kad atsiranda daugiau galimybių vykdyti komercinę apyvartą. Štai, pavyzdžiui, pirkimo–pardavimo atveju pirkėjas gali susitarti su pardavėju, užuot sumokėjęs už prekes, perimti jo skolą arba perimti skolą ir sumokėti atitinkamu dydžiu mažesnę kainą pinigais.

Taigi skolos perkėlimas yra dar viena verslo vykdymo priemonė.¹²

Atskiros skolos perkėlimo instituto normos ir reikalavimo perleidimo nuostatos yra tapačios. Antai kadangi abiem atvejais kinta subjektinė prievolės sudėtis, bet nekinta pati prievolė, naujasis skolininkas, kaip ir reikalavimo perleidimo atveju, gali reikšti kreditoriaus reikalavimams visus atsikirtimus, pagrįstus kreditoriaus ir pirminio skolininko prievolių santykiu (CK 6.119 str. 1 d.).¹³

Iš CK normų matyti, kad skolos perkėlimas trečiajam asmeniui įvyksta dviem būdais: sutarties tarp kreditoriaus ir naujojo skolininko pagrindu, arba skolininkui sudarius sutartį su skolos perėmėju. Be to, skolos perkėlimo atvejus numato ir įstatymas – pavyzdžiui, mirus fiziniam asmeniui arba reorganizavus juridinį asmenį (CK 2.96, 5.1 str.). Nepaisant to, kad skolos perkėlimas ir reikalavimo perleidimas yra labai panašūs, jų esminis skirtumas yra tas, kad pirmuoju atveju visuomet yra būtinas kreditoriaus sutikimas. Jeigu skola yra perkeliama pagal sutartį tarp kreditoriaus ir naujojo skolininko (CK 6.115 str.), atskiro kreditoriaus sutikimo nereikia, kadangi iš esmės yra aišku, jog sudarydamas tokią sutartį kreditorius nedviprasmiškai išreiškia savo valią dėl skolininko pasikeitimo. Tuo tarpu, kai dėl skolos perkėlimo susitaria pradinis ir naujasis skolininkas (CK 6.116 str.), būtina gauti kreditoriaus sutikimą (išskyrus atvejus, kai kreditorius sutikimas dėl skolos perkėlimo numatytas pagrindinėje sutartyje), kadangi pagal bendrą taisyklę nuo skolininko asmens tiesiogiai priklauso, ar prievolė bus įvykdyta ir ar įvykdymas bus tinkamas. Jeigu kreditoriaus sutikimas yra gautas, sutartis, sudaryta tarp pradinio ir naujojo skolininko (svarbu, kad sutartis jau būtų sudaryta tuo metu, kai į kreditorių kreipiamasi dėl sutikimo), negali būti pakeista. Tuo atveju, kai kreditorius atsisako duoti sutikimą (arba neduoda atsakymo per nustatytą terminą), laikoma, kad skolos perkėlimas neįvyko. Taigi, LR CK 6.116 str. įtvirtintos normos skirtos apsaugoti kreditoriaus interesus.

Svarbu yra pažymėti, kad skolos perkėlimo sutartis visuomet turi būti rašytinė (LR CK 6.118 str.). Kita vertus, šiuo metu įstatymai nenumato privalomos tokių sutarčių registracijos viešame registre. Visiškai pagrįsta yra autorių, manančių, kad tokia taisyklė yra abejotina, nuomonė, kadangi suinteresuotiems tretiesiems asmenims turėtų būti suteikta teisė gauti informaciją apie įvykusius skolos perkėlimo susitarimus, jeigu tai yra reikšminga, pavyzdžiui, jų verslui.

---

¹² V.Papijanc. Reikalavimo perleidimas ir skolos perkėlimas. Vadovo pasaulis // <http://www.verslobanga.lt/lt/leidinys.full/3d89fe5deaad2>; prisijungimo laikas: 2011-01-27.

¹³ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublėnė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis“ trečioji laida. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2006, p. 85.

1.3.3. Subrogacija

Kaip jau buvo minėta darbo pradžioje, subrogacijos teisinis reglamentavimas Lietuvoje, autorės nuomone, neatitinka šio instituto prigimties. Taigi, prieš pradėdant nagrinėti subrogaciją kaip teisinę konstrukciją, pateikiama subrogacijos samprata Lietuvos įstatymų leidėjo nustatytose ribose (t.y., vadovaujantis CK VII skyriaus „Reikalavimo perėjimas trečiajam asmeniui regreso tvarka (subrogacija)“ normomis).

Vadovaujantis LR CK 6.111 straipsniu, regreso tvarka asmeniui pereina teisė reikalauti iš skolininko atlyginti nuostolius, kuriuos jis atlygino kreditoriui, toks regreso teisės atsiradimo atvejis vadinamas subrogacija. Subrogacijos terminas dažniausiai vartojamas, kai regreso teisė pereina skolininkui, įvykdžiusiam prievolę kreditoriui už kitą asmenį.¹⁴ Subrogacija paprastai atsiranda pagal įstatymą, tačiau ji gali atsirasti ir remiantis sutartimi, pavyzdžiui, asmeniui pagal sutartį su skolininku įvykdžius už jį prievolę kreditoriui (CK 6.50-6.51 str.) arba kreditoriui sudarius sutartį su asmeniu, kuris perima skolininko skolą (CK 6.115 str.).¹⁵ CK 6.112 straipsnis pateikia reikalavimo perėjimo regreso (subrogacijos) tvarka (įstatymo pagrindu) atvejų sąrašą, kuris nėra baigtinis. LR CK komentaro (Šeštosios knygos) autoriai, analizuodami minėtą straipsnį, nukreipia skaitytoją į CK 6.101 (reikalavimo perleidimo) straipsnį.

Kaip matyti iš CK 6.111 straipsnio analizės, CK komentaro autoriai ne tik vartoja „subrogacijos“ ir „regreso“ sąvokas kaip identiškas, bet ir kalbėdami apie subrogacijos atsiradimo pagrindą duoda nuorodą tiek į skolos perkėlimo, tiek į reikalavimo perleidimo straipsnį, nurodydami, kad juose galima rasti kitų subrogacijos atvejų.

Tuo tarpu, civilinės teisės vadovylyje „Prievolių teisė“ autoriai pastebi, kad nors subrogacija yra labai panaši į cesiją, kadangi išlieka tas pats skolininkas, tie patys sutartinės prievolės užtikrinimo būdai, tos pačios palūkanos, bet pažymi, jog šios dvi formos anaipol nėra tapačios, principinis regreso ir cesijos skirtumas yra pačioje atitinkamos teisės esmėje: regreso atveju atsiranda teisė, o cesijos atveju perduodama jau atsiradusi (esama) teisė.¹⁶ Tačiau, kaip matyti iš formuluotės, nėra nė menkiausios užuominos į tai, kad subrogacija ir regresas yra savarankiškos teisinės konstrukcijos, čia šios sąvokos taip pat vartojamos kaip sinonimai.

¹⁴ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė: I tomas. Vilnius: Justitia, 2003, p. 153.

¹⁵ Ten pat.

¹⁶ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis“ trečioji laida. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2006, p. 87.

Tokią autorių poziciją dėl subrogacijos ir regreso galima būtų pagrįsti tuo, kad abu institutai yra atgręžtinio reikalavimo teisės rūšys, kurių formalusis atsiradimo pagrindas yra įstatymas, bet ne sutartis, o materialusis – prievolės įvykdymas trečiojo asmens, o ne vieno iš prievolės dalyvio. Nepaisant to, kaip jau buvo pabrėžta darbo pradžioje, autorės nuomone, reikėtų laikytis pozicijos, kad subrogacija ir regresas yra skirtingi institutai, turintys skirtingus tikslus, nors išoriškai yra labai panašūs.

2. SUBROGACIJOS ESMĖ IR PASKIRTIS

2.1. Subrogacijos sąvoka ir kilmė

Klausimų, susijusių su subrogacija, aktualumas pasireiškia tuo, kad šio instituto tyrimas nedavė vienareikšmių atsakymų į daugelį klausimų, todėl požiūris į subrogaciją skiriasi iki šiol, nors jos užuomazgų reikia ieškoti romėnų teisėje.

Taigi, subrogacija (lot. *subrogare* – pakeisti, papildyti, taip lot. *subrogatio* – dalinis įstatymo papildymas)¹⁷ yra viena iš asmenų pasikeitimo prievolėje rūšių, kurios atsiradimo pagrindas – įstatymas. Taisyklė dėl subrogacijos buvo suformuluota dar senovės romėnų juristų ir jos turinys buvo toks: „Jeigu Klaudijus sumokės Cezario skolą Brutui, tai Klaudijus užima Bruto vietą ir įgyja teisę į atlyginimą iš Cezario“.¹⁸ Nepaisant to, kad subrogacija egzistavo jau Senovės Romoje, esminiai klausimai, susiję su ja, išliko, o būtent – ar tai yra „teisė“ ar „atkuriamoji priemonė“? Jau tuomet vyravo dvi skirtingos pozicijos dėl subrogacijos prigimties. Mokslininkai, linkę laikytis nuomonės, kad subrogacija iš prigimties yra restitucinio pobūdžio, teigia, kad iš esmės subrogacijos tikslas yra užtikrinti, kad asmuo, būdamas trišalių santykių dalyviu, nepagrįstai nepraturtėtų kitos šių santykių šalies sąskaita. Kitas požiūris į subrogaciją buvo siejamas su jos priskyrimu reikalavimo perleidimui, t.y. subrogacija buvo laikoma cesijos rūšimi. Tiek viena, tiek kita nuomonė yra pagrįstos, todėl, autorės manymu, būtų tikslinga toliau nagrinėti subrogacijos institutą kaip visumą, t.y. nesirenkant vieną iš minėtų pozicijų atsisakant kitos, tuo pačiu pasistengti subrogaciją išnagrinėti kaip įmanoma visapusiškiau.

Kaip ir daugelis kitų romėnų teisės institutų, subrogacija buvo perimta ir pritaikyta nacionalinėse teisinėse šiuolaikinių valstybių sistemose dalinės teisės recepcijos metodu. Geriausiai subrogacija „prigijo“ valstybėse, kuriose veikia bendroji (anglosaksų) teisės sistema, kurios pagrindą sudaro ne rašytiniai įstatymai, o teismų precedentai, t.y. Didžiojoje Britanijoje ir Jungtinėse Amerikos Valstijose (JAV). Būtent todėl, kalbėdami apie subrogacijos kilmę ir ištakas, pradėsime nuo jos įsitvirtinimo šių dviejų valstybių teisėje.

Reikėtų pažymėti, kad Didžiojoje Britanijoje egzistuoja dvi subrogacijos instituto raidos koncepcijos. Pirmoji aiškina, kad subrogacija formavosi kaip specifinės bendrosios teisės sistemos kategorijos, žinomos kaip „teisingumas“ (angl. equity), dalis. Šiuo atveju teismų, kurie

¹⁷ Tarptautinių žodžių žodynas. Trečiasis pataisytas leidimas. Vilnius: Alma Litera, 2004, p. 633.

¹⁸ John O'Brien. The origins of subrogation // <http://lionsthree.blogspot.com/2009/10/origins-of-subrogation.html>; prisijungimo laikas: 2011-02-07.

vadovavosi teisingumo ir nešališkumo principais, pareiga buvo atitaisyti „klaidas“ ir vadovautis prigimtinė teise, taigi teismai stengėsi išlikti sąžiningi ir nešališki. Jų idėja buvo ta, kad dviguba kompensacija, kurią gauna draudėjas, pažeidžia prigimtinio teisingumo principą.¹⁹ Antroji koncepcija subrogacijos institutą kildina iš bendrosios teisės. Taikydami bendrąją teisę, teismai pastebėjo, kad visose draudimo sutartyse numatyta netiesioginė (t.y. neišreikšta žodžiais, tačiau numanoma) draudiko teisė užimti draudėjo poziciją santykiuose su trečiaisiais asmenimis dėl žalos, kurią pastarieji sukėlė, atlyginimo, nepaisant to, kad tokie asmenys nėra sutarties šalys. Taigi, matome subrogacijos ištakas, kuri reiškę ne ką kitą, bet pakeitimą (šiuo atveju – draudikui pakeičiant draudėją).

Didžiojoje Britanijoje jau XVIII amžiuje buvo žinomos pirmosios bylos (dėl draudimo teisinių santykių), kuriose buvo atkreiptas dėmesys į subrogacijos sąvoką – „Randall vs. Cochran (1748)“ bei „Mason vs. Sainsbury (1782)“. Pirmojoje byloje draudimo kompanijai, sumokėjusiai draudimo išmoką už Anglijos laivą, kuris buvo užgrobta ispanų, buvo leista draudėjo vardu pateikti ieškinį viešojo fondo, sudaryto Anglijos valdžios iš lėšų, gautų už parduotus užgrobtus laivus, administratoriams. Byloje buvo pripažinta, kad iš pradžių nuostolius faktiškai patyrė savininkas, tačiau po draudimo išmokos išmokėjimo jam, nuostolius patyrusiu pripažįstamas draudikas.²⁰ Kitoje byloje („Mason vs. Sainsbury“) draudimo kompanija, atlyginusi nuostolius, namo, kurį suniokojo maištininkai, šeimininkui, reikalavo kompensacijos iš vietinio administruojančio vieneto, kadangi pagal tuo metu galiojusį įstatymą dėl riaušių (angl. Riot Act (1714)) buvo numatyta galimybė gauti kompensaciją už patirtus nuostolius iš administruojančių vienetų. Šioje byloje Lordas Mansfieldas (angl. Lord Mansfield, dar vadinamas draudimo ir komercinės teisės tėvu), pasisakė, kad draudikas turi teisę užimti draudėjo vietą ir atlyginti patirtus nuostolius.

Praėjus šimtmečiui buvo nagrinėjama kita byla („Castellan vs. Preston“, 1883), kuri yra laikoma svarbiausia byla Anglijoje įtvirtinant subrogacijos teisę.²¹ Šioje byloje savininko namas, kurį jis sutarė parduoti, buvo sugadintas gaisro dar prieš jį parduodant. Nors draudimo bendrovė visiškai atlygino namo savininkui patirtus nuostolius (t.y. išmokėjo remonto išlaidų vertės kompensaciją), vėliau paaiškėjo, kad namas buvo parduotas pirkėjui už pilną kainą, t.y. neišskaičius sumos, gautos nuostoliams atlyginti iš draudimo bendrovės. Teisėju šioje byloje buvęs Lordas Rettas (angl. Lord Rhett) suformavo taisyklę, kuria iki šiol yra vadovaujama tiek

---

¹⁹ John O'Brien. The origins of subrogation // <http://lionsthree.blogspot.com/2009/10/origins-of-subrogation.html>; prisijungimo laikas: 2011-02-07.

²⁰ Ten pat.

²¹ Ten pat.

Jungtinėje Karalystėje, tiek JAV, t.y., kad sutartis dėl jūrų draudimo ar draudimo nuo gaisro iš esmės yra tik sutartis dėl kompensacijos, todėl apdraustasis gauna tik kompensaciją nuostoliams atlyginti ir neturi gauti nieko daugiau. Tai yra esminis draudimo principas, kuris turi viršenybę kitų principų atžvilgiu, jeigu pastarieji jam prieštarautų.²²

Taigi, kaip matyti iš aukščiau pateiktų pavyzdžių, Didžiojoje Britanijoje jau XVIII amžiuje subrogacija buvo suprantama kaip priemonė, neleidžianti draudėjui nepagrįstai praturtėti dukart: iš pradžių draudiko, o vėliau ir trečiojo asmens, atsakingo už nuostolius, sąskaita. Kita vertus, subrogacija taip pat buvo vertinama teisininkų, teisėjų bei draudimo kompanijų kaip draudiko galimybė atlyginti savo nuostolius, t.y. būtent draudimo kompanijos pradėjo aktyviai teikti ieškinius, siekdamos atgauti pinigines išmokas, kurios buvo išmokėtos draudėjams. Taigi, subrogacijos institutą Didžiojoje Britanijoje išvystė draudimo kompanijos, kurių dėka šis institutas atsirado šalies teismų praktikoje.

Kalbant apie Jungtines Amerikos Valstijas, pirmiausia reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad šios valstybės teisinėje sistemoje subrogacija atsirado kiek vėliau, kadangi subrogacijos doktrina buvo perimta iš Jungtinės Karalystės kartu su bendrosios teisės sistema, todėl yra daug sunkiau išskirti bylą, kurioje pirmiausia buvo pripažinta ir įtvirtinta subrogacija, tokių bylų atsirado tik XIX amžiaus pabaigoje (pavyzdžiui, „Aetna Life Insurance Company vs. The Town of Middleport (1888)“, kurioje teismas pripažino subrogacijos doktriną, nors tuo konkrečiu atveju jos ir nebuvo galima taikyti). Nagrinėdami bylas JAV teismai dažnai cituodavo mokslinį traktatą (angl. „Sheld on Subrogation“, 1893), kuriame išdėstyta, kad draudimo kompanijos teisė į nuostolių atlyginimą iš kaltojo asmens (išmokėjus kompensaciją draudėjui) nepriklauso nuo sutarties turinio, sąlygų formulavimo ar išlygų, o taip pat, kad šią teisę draudikas įgauna tik tuomet, kai išmoka kompensaciją draudėjui, kadangi iki to laiko draudikas faktiškai nėra patyręs nuostolių.

Taigi, jau tuomet Jungtinių Amerikos Valstijų teismai pripažino subrogacijos principą, tačiau faktiškai jis buvo suformuluotas ir įtvirtintas, palyginus, neseniai – 1999 metais, byloje „Prime Hospitality Corp. vs. Underwriters at Lloyd’s“. Buvo pripažinta, kad subrogacija prilyginama ir pakeičiama terminu „substitucija“, kurios esmė – draudimo kompanija pakeičia draudėją procese prieš trečiąjį asmenį. Subrogacija – įstatyminė doktrina ir yra taikoma kiekvieną kartą, kai skola arba prievolė yra įvykdoma vieno asmens lėšomis, nors pirmiausia

---

²² Ten pat.

turėjo būti įvykdyta kito asmens sąskaita.²³ Kita vertus, JAV iki šiol yra kritikų, teigiančių, kad subrogacija yra ne kas kita, kaip „aukso gysla“ draudimo industrijai. Tokią savo poziciją jie argumentuoja tuo, kad nėra jokių įrodymų, galinčių objektyviai patvirtinti, kad į subrogacijos būdu atgautas lėšas yra atsižvelgiama apskaičiuojant ir nustatant draudimo įmokų dydį. Būtent todėl kai kuriose valstijose yra rengiami įstatymų projektai, kurių pagrindą sudaro idėja, jog pareiškėjas (draudėjas) galėtų reikalauti atlyginti nuostolius tiek iš už juos atsakingo asmens, tiek iš draudimo kompanijos. Autorės nuomone, tokia pozicija yra nepriimtina, kadangi iš esmės prieštarauja subrogacijos principui, t.y. nepagrįsto praturtėjimo negalimumo principui.

Apibendrinant, anglų-amerikiečių subrogacijos doktrina gali būti apibūdinta aktyviai naudojama taisykle „jeigu Petras yra skolingas Jonui, tačiau Jonui sumokėjo Vytas (sumokėjo ne laisva valia, o esant kokiam nors pagrindui), tai Vytas gauna Jono teisę susigrąžinti iš Petro tai, kas buvo sumokėta“. Pagrįstai kyla klausimas, kaip yra reguliuojamas aukščiau aprašytas teisių perkėlimas.

Taigi, egzistuoja du subrogacijos atsiradimo pagrindai, priklausomai nuo kurių subrogacija skirstoma į sutartinę ir įstatyminę. Pirmuoju atveju subrogacija atsiranda sutarties pagrindu, t.y. sutartyje yra speciali nuostata, numatanti teisių perleidimą tokiu būdu (pavyzdžiui, draudimo sutartyje ši nuostata galėtų būti išdėstyta taip: „Draudikas, išmokėjęs kompensaciją pagal šią sutartį Draudėjui, kuriam priklauso teisė į nuostolių atlyginimą iš trečiojo asmens, įgyja šią Draudėjui priklausančią reikalavimo teisę“). Sutartinė subrogacija dar yra vadinama „paprastoji subrogacija“. Tuo tarpu įstatyminė (dar vadinama „lygiateisė“, „teisinė“ arba „juridinė“) subrogacija atitinkamai yra reglamentuojama įstatyme įtvirtintomis nuostatomis ir yra taikoma kaskart, kuomet sutartyje tiesiogiai nėra nuorodos į subrogaciją. Įstatyminė subrogacija yra įtvirtinta daugelyje JAV teisės aktų, tokiuose, kaip Federalinis įstatymas dėl medicininės priežiūros išlaidų kompensavimo (angl. Federal Medical Care Recovery Act), Darbuotojų pensinių įmokų mokėjimo užtikrinimo įstatymas (angl. Employee Retirement Income Security Act), Įstatymas dėl kompensacijų nusikaltimų aukoms (angl. Crime Victims Compensation Act) ir kt. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad tiek Didžiojoje Britanijoje, tiek JAV subrogacija skirstoma į parastą ir teisinę, tačiau teisinė (arba įstatyminė) subrogacija šiose šalyse įvardijama skirtingais terminais – Anglijoje naudojamas terminas „equitable subrogation“ (nuo žodžio „equity“ – teisingumas, nešališkumas), o JAV – „statutory subrogation“ (nuo angl. „statute“ – statutas, įstatymas), todėl galima daryti išvadą, kad formuojant teisinės subrogacijos sampratą Anglija jos pagrindu laikė teisingumą, o JAV – įstatymą.

---

²³ Ten pat.

Nepaisant aukščiau minėto klasifikavimo, negalima nubrėžti griežtos ribos tarp šių dviejų subrogacijos rūšių, kadangi skiriasi tik jų atsiradimo pagrindas, bet ne taikymas ar teisinės pasekmės, įstatyminė ir sutartinė subrogacija yra lygios šiuo atžvilgiu ir tai yra patvirtinta precedentinės praktikos. Pavyzdžiui, byloje „Higginbotham v. Arkansas Blue Cross & Blue Shield (1993)“ JAV Arkanzaso valstijos Aukščiausiasis teismas nustatė, kad lygiateisė prigimtis reikalauja, kad nebūtų jokio atribojimo tarp įstatyminės ir sutartinės subrogacijos.²⁴

Rusijos civilinėje teisėje „subrogacijos“ terminas yra pakankamai naujas, nors kai kurie mokslininkai (V.Idelson) jau XX amžiaus pradžioje savo veikaluose minėjo teisinius santykius, kurie iš esmės atitiko šiuolaikinį subrogacijos institutą. Reikalavimo teisės į už žalą atsakingą asmenį perėjimas draudikui buvo numatytas ir Rusijos Federatyvinės Sovietų Socialistinės Respublikos 1964 m. civiliniame kodekse²⁵ ir vėlesniuose įstatymuose, tačiau nebuvo įvardijamas kaip „subrogacija“. Vyravo trys požiūriai į reikalavimo perėjimo draudikui prigimtį: pirmuoju atveju buvo teigiama, kad draudikas turi regreso teisę į žalą padariusį asmenį, antroji nuomonė buvo ta, kad draudikas įgyja subrogacijos teisę į už žalą atsakingą asmenį, tačiau subrogacija buvo vertinama kaip regreso rūšis, ir, pagaliau, trečioji nuomonė buvo paremta tuo, kad reikalavimo teisė į žalą padariusį asmenį draudikui pereina subrogacijos tvarka, ir subrogacija yra savarankiškas institutas, turintis esminių skirtumų nuo regreso teisės.

Rusijos teisėje subrogacijos doktrinos suvokimas, turint omenyje šio instituto atsiradimo pagrindą, nuo anglų-amerikiečių skyrėsi iš esmės. Jeigu Anglijos ir JAV teorijoje išskiria dvi subrogacijos rūšis, sutartinę ir įstatyminę, tai Rusijoje subrogacijos teisė gali atsirasti tik įstatymo pagrindu. Nepaisant to, iš anglų-amerikiečių buvo perimti ir įstatymiškai įtvirtinti pagrindiniai subrogacijos principai:

- subrogacija įvyksta draudikui išmokėjus draudimo išmoką;
- reikalavimo teisė draudikui pereina tokia apimtimi ir tokiomis sąlygomis, kurios egzistavo iki teisių perėjimo momento;
- jeigu draudėjas atsisakė savo reikalavimo teisės į žalą, kurią atlygino draudikas, padariusį asmenį arba šios teisės įvykdymas tapo neįmanomas dėl draudėjo kaltės, draudikas atleidžiamas visiškai ar iš dalies nuo pareigos mokėti draudimo išmoką (arba susigrąžinti tai, kas buvo sumokėta);

²⁴ United States Court of Appeals, Tenth Circuit. Feb. 23, 1994 // <http://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/F3/18/831/530988/>; prisijungimo laikas: 2011-03-15.

²⁵ Гражданский кодекс РСФСР. Т.2.С.7 // <http://www.consultant.ru/popular/gkrsfsr/>; prisijungimo laikas: 2011-03-15.

- reikalavimo teisė draudikui pereina sumokėtos draudimo išmokos ribose.

Kalbant apie subrogacijos instituto atsiradimą Lietuvos civilinėje teisėje, reikėtų paminėti Sovietinės okupacijos laikotarpiu Lietuvoje buvo įvestą ir iki pat 2000 metų galiojusį Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinį kodeksą (toliau tekste – Lietuvos TSR civilinis kodeksas arba senasis CK)²⁶, kuris buvo pirmasis kodifikuotas civilinės teisės šaltinis Lietuvoje, kurio pagrindu buvo rengiami vėlesni civiliniai įstatymai. Taigi, subrogacijos instituto užuomazgų paieškas Lietuvos civilinėje teisėje galima pradėti būtent Lietuvos TSR civiliniame kodekse. Trečiasis Lietuvos TSR civilinio kodekso skyrius „Prievolinė teisė“ (105-514 straipsniai) reglamentavo prievolių atsiradimą ir pasibaigimą, įvykdymą, įvykdymo užtikrinimą, atsakomybę už prievolės pažeidimą, o taip pat reikalavimo perleidimą bei skolos perkėlimą, o antras jo poskyris (253-514 straipsniai) buvo skirtas atskiroms prievolių rūšims reglamentuoti. Analizuodami šio skyriaus straipsnius nerasime „subrogacijos“ sąvokos, tačiau galime rasti keletą straipsnių, skirtų artimai subrogacijai regresio teisei. Nepaisant to, kad „subrogacijos“ terminas nėra tiesiogiai vartojamas, autorės nuomone, Lietuvos TSR civilinio kodekso 465 straipsnis labiausiai atitinka subrogacijos esmę. Šiame straipsnyje yra numatyta Draudėjo teisių atsakingo už padarytą žalą asmens atžvilgiu perėjimas draudimo organizacijai: „Draudimo organizacijai, sumokėjusiai draudimo atlyginimą pagal turto draudimą, pereina tos sumos ribose reikalavimo teisė, kurią draudėjas (ar kitas asmuo, gavęs draudimo atlyginimą) turi atsakingo už padarytą žalą asmens atžvilgiu“. Nors čia kalbama apie valstybinį draudimą (pats skirsnis vadinasi „Valstybinis draudimas“), svarbu yra tai, kad tuo metu buvo skiriamos dvi jo formos – privalomoji ir laisvoji. Kita vertus, įstatymų leidėjas nedetalizuoja, ar teisių perėjimas draudimo organizacijai galimas tik vienu ar kitu atveju, todėl darytina išvada, kad teisė į nuostolių atlyginimą draudimo organizacijai pereinavo nepriklausomai nuo to, ar turtas buvo draustas privalomuoju draudimu, ar laisvos formos draudimu. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad subrogacija minėto straipsnio kontekste buvo galima tik turto draudimo atveju.

Reziumuojant, reikėtų pažymėti, jog anglų-amerikiečių subrogacijos doktrina suformavo pagrindinius jos principus draudimo teisiniuose santykiuose (draudikas negali pasipelninti iš subrogacijos; draudikui teisės į nuostolių atlyginimą pereina ta apimtimi, kokia šias teises trečiojo asmens atžvilgiu turėjo draudėjas; subrogacijos tvarka teisė į nuostolių atlyginimą pereina tik draudikui išmokėjęs draudimo išmoką; draudėjas neturi apsunkinti ar savo veiksmais užkirsti draudikui kelią reikalauti nuostolių atlyginimo), kurie tapo pavyzdžiu ir buvo perimti kitų valstybių bei yra sėkmingai naudojami šiuolaikinėje teisėje.

---

²⁶ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 1964, Nr. 19-138.

2.2. Subrogacijos institutas kai kurių užsienio valstybių teisinėse sistemose

Pereinant prie subrogacijos instituto šiuolaikinėje teisėje nagrinėjimo, pirmiausia, autorės nuomone, būtų tikslinga apžvelgti, kaip subrogacijos koncepcija įsitvirtino ir yra taikoma kai kurių užsienio valstybių teisinėse sistemose. Ankstesniuose šio darbo skyriuose jau buvo minėta, kad, subrogacijos institutas buvo išplėtotas anglosaksų teisės sistemos šalyse (JAV, Didžioji Britanija), todėl toliau apžvelgsime subrogacijos taikymo aspektus kontinentinės teisės valstybėse (Rusija, Vokietija, Prancūzija, Ukraina), kurios perėmė subrogacijos koncepciją iš bendrosios teisės. Reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad daugumoje šiuolaikinių valstybių subrogacijos institutas, visų pirma, siejamas su draudimo teisiniais santykiais

Prancūzijoje subrogacija suprantama gana plačiai, tačiau šis institutas yra taikomas tik nuostolių draudimo atvejais. Iš esmės, Prancūzijos teisėje subrogacija yra vadinama „mokėjimu su subrogacija“ ir reiškia kreditoriaus prievolėje pasikeitimą, kuomet tokio pasikeitimo pagrindas yra mokėjimas, atliktas trečiojo asmens pradinio kreditoriaus naudai, siekiant padengti išlaidas, susijusias su svetimo turto išlaikymu (daiktinė subrogacija) arba įsiskolinimą pagal tam tikrą prievolę (asmeninė subrogacija).²⁷ Mokėjimo su subrogacija tikslas yra ne užtikrinti prievolės pasibaigimą, o ją išsaugoti (priešingai, negu paties mokėjimo už įsiskolinimą tikslas, kuomet siekiama skolą padengti ir taip užbaigti prievolinius teisinius santykius). Būtent todėl, Prancūzijos teisininkų nuomone, subrogacija turi būti pripažinta išskirtine ir turėtų būti taikoma tik tais atvejais, kuomet tokia teisė tiesiogiai nurodyta sutartyje arba įstatyme. Pažymėtina, kad prancūzų teisėje sutartinė subrogacija gali atsirasti naujam kreditoriui susitarus tiek su pradiniu kreditoriumi, tiek su skolininku. Subrogacija netaikoma vaikų, įpėdinių, asmenų, susijusių tiesiosios giminystės linija, vadovų, darbuotojų, tarnautojų ir bet kurių kitų asmenų, gyvenančių kartu su draudėju, atžvilgiu, išskyrus atvejus, kai jie žalą padaro tyčia.²⁸

„Vokietijoje subrogacija taikoma nuostolių draudimo sutartyse (įskaitant ir civilinės atsakomybės draudimą) ir sveikatos draudimo sutartyse, kurios sudaromos kaip nuostolių draudimo sutartys. Gyvybės draudime ir draudime nuo nelaimingų atsitikimų subrogacija netaikoma (pastaba: pagal vokiškąją klasifikaciją, kitaip, nei Lietuvoje, draudimas nuo nelaimingų atsitikimų nėra priskiriamas sveikatos draudimui). Subrogacija netaikoma šeimos

²⁷ Белов В.А. Суброгация // Очерки по торговому праву. Сборник научных трудов. Ярославль: Изд-во Яросл. ун-та. 2000, Вып. 7. - С. 91-101.

²⁸ Kontautas T. Draudimo sutarčių teisė: monografija. Vilnius: Justitia, 2007, p. 181.

nariams, su kuriais draudėjas turi bendra ūkį, išskyrus atvejus, kai jie žalą sukėlė tyčia“.²⁹

Ukrainoje subrogacija yra taikoma ne tik draudimo teisiniuose santykiuose. Subrogacija suprantama ne tik kaip perleidimas reikalavimo teisių, kurios anksčiau priklausė kreditoriui, trečiajam asmeniui įvykdžius tam tikrą skolininko prievolę, bet ir įgalioto asmens pasikeitimas absoliutinėje daiktinėje teisė, pavyzdžiui, savininko.³⁰ Nepaisant to, subrogacija detalai yra reglamentuota Ukrainos prekybinės jūreivystės kodekso³¹ normų (269 straipsnis „Subrogacija“ ir 274 straipsnis „Draudiko teisė trečiųjų asmenų atžvilgiu“). 269 straipsnis sumato, kad draudikui pereina ne prievolinės teisės, o turtinės, teisės į visą apdraustą turtą, jeigu buvo apdrausta visa jo vertė, arba į atitinkamą turto dalį, jeigu tik dalis jo vertės buvo apdrausta. Šiame kontekste reikėtų skirti subrogaciją nuo abandono (t.y., savininko teisių į apdraustąjį turtą (pvz., laivą arba jo krovinį) perleidimas draudimo įstaigai su sąlyga, kad ji sumokėtų jam visą draudimo sumą³²). Abandonas yra vienašalis sandoris, reguliuojamas imperatyvių normų.

Rusijoje subrogacijos teisė gali būti įgyvendinama tik turto draudimo sutarčių atveju, tačiau dėl klasifikavimo ypatumų, čia turto draudimo sutartys apima ir civilinės atsakomybės draudimo sutartis.³³ Kita vertus, egzistuoja ir kita nuomonė, aiškinanti subrogaciją plačiau, negu tik draudimo teisinių santykių prasme (pavyzdžiui, subrogacija gali būti taikoma akcesorinės (papildomos) prievolės pagrindu – laidavimo ir kt.). Be to, kai kurie autoriai (pavyzdžiui, O.Lomidze), analizuodami Rusijos Federacijos civilinio kodekso normas, išskiria keturias skirtingas subrogacijos konstrukcijas: pirmoji – tai kreditoriaus teisės į skolininką perėjimas pagal šalutinę prievolę (laidavimo, įkeitimo) (387 straipsnis); antroji – reikalavimo teisės į už žalą atsakingą asmenį perėjimas draudikui, išmokėjusiam draudimo išmoką pagal turto ir/arba verslo rizikos draudimo sutartį (965 straipsnis); trečioji – teisių perėjimas draudikui pagal civilinės atsakomybės draudimo sutartį (šios konstrukcijos ypatumas tas, kad naudos gavėjas ir suinteresuotas asmuo niekada nesutampa, kitaip būtų galima kalbėti apie regreso teisę) (965, 1081 straipsnis); ketvirtoji – kreditoriaus reikalavimo, kuomet išieškojimas nukreiptas į skolininko turtą, patenkinimas trečiųjų suinteresuotų asmenų kurie dėl tokio išieškojimo gali netekti tam tikrų teisių į tą turtą (313 straipsnis). Pažymėtina, kad iš visų aukščiau nurodytų teisinių konstrukcijų, tik viena yra tiesiogiai įvardijama „subrogacija“ – 965 straipsnio norma,

²⁹ Ten pat, p. 182

³⁰ Николай Мельников, Вячеслав Лебедев. Суброгация и регресс в страховании // <http://insurancebiz.org/discuss/comm/detail.php?ID=3681>; prisijungimo laikas 2011-04-04.

³¹ Кодекс Торгового Мореплавания Украины // http://www.evpatoriya-mdm.ru/ktmu/ktmu_I_1.html; prisijungimo laikas: 2011-04-04.

³² Tarptautinių žodžių žodynas. Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985 //

<http://www.zodziai.lt/reiksme&word=abandonas&wid=5>; prisijungimo laikas: 2011-04-04.

³³ Kontautas T. Draudimo sutarčių teisė: monografija. Vilnius: Justitia, 2007, p. 182.

taikoma draudimo teisiniuose santykiuose. Tapati situacija susiklostė ir Lietuvoje.

2.3. Subrogacijos instituto teisinis reglamentavimas bei taikymo aspektai šiuolaikinėje Lietuvos civilinėje teisėje

Lietuvoje subrogacija, kaip ir daugelyje kitų valstybių, siejama su draudimo teisiniais santykiais, jos atsiradimo pagrindas yra įtvirtintas LR CK 6.1015 straipsnyje. Autorės nuomone, minėtas straipsnis geriausiai atskleidžia subrogacijos turinį, nepaisant to, kad netiesiogiai subrogacija yra galima ir kitais atvejais. Pavyzdžiui, kreditoriui nukreipus išieškojimą į skolininko turtą, tretieji asmenys, kurie dėl tokio išieškojimo gali netekti tam tikrų teisių į tą turtą, gali patenkinti kreditoriaus reikalavimą (CK 6.51 straipsnio 1 dalis), tokio įvykdymo teisinė pasekmė ir bus subrogacija. Iš esmės, ši galimybė atsiranda iš trečiojo asmens teisės, visiškai ar iš dalies, įvykdyti prievolę už skolininką, numatytos CK 6.50 straipsnio 1 dalyje. Pažymėtina, kad minėto straipsnio kontekste, nėra svarbu, ar trečiasis asmuo įvykdo prievolę skolininko prašymu, ar savo iniciatyva, ar turėdamas tokią pareigą (sutartinę arba įstatyminę).

Kita vertus, kaip jau ne kartą buvo minėta darbo pradžioje, LR CK numato dar vieną skyrių (VII), kurio normos turėtų reglamentuoti subrogacijos institutą. Iš pirmo žvilgsnio būtų galima teigti, kad įstatymų leidėjas, kodifikuodamas civilinės teisės normas, ne sąmoningai atskyrė subrogacijos teisę numatančius straipsnius nuo viso skyriaus, o tiesiog nebuvo laikomasi loginės sekos išdėstant šias normas. Tačiau, autorės nuomone, taip yra todėl, kad minėtame skyriuje („Reikalavimo perėjimas trečiajam asmeniui regreso tvarka (subrogacija)“) kalbama tik apie regreso teisę, o šiame skyriuje vartojama sąvoka „subrogacija“ tėra vartojama kaip sinonimas ir nėra tapati šiame darbe nagrinėjamam institutui. Kadangi subrogacijos ir regreso teisės santykio problema bus nagrinėjama atskirame šio darbo skyriuje (žr. „Subrogacijos ir regreso teisės santykio problema“), toliau nagrinėsime subrogacijos institutą LR CK 6.1015 straipsnio kontekste. Pažymėtina, kad subrogacija galima laikyti ir 6.101 straipsnio 4 dalies 3 punktą – reikalavimas pereina kitam asmeniui įstatymu pagrindu, kai skolininko laiduotojas arba įkaito davėjas, kurie nėra užtikrintos prievolės šalys, prievolę įvykdo už skolininką. Čia turima omenyje, kad tuo atveju, kai prievolės įvykdymas už skolininką prieš terminą yra leidžiamas sutarties sąlygų, toks išankstinis laiduotojo (įkaito davėjo) prievolės įvykdymas taip pat nulems subrogacijos atsiradimą. Taigi, subrogacija gali atsirasti ne tik kaip pagrindinės, bet ir kaip akcesorinės prievolės pasekmė.

Apžvelgsime LR CK straipsnį, kuris, autorės nuomone, geriausiai atspindi subrogacijos

esmę. Taigi, LR CK 6.1015 straipsnis numato: „Jeigu draudimo sutartis nenustato ko kita, draudikui, išmokėjusiam draudimo išmoką, pereina teisė reikalauti išmokėtų sumų iš atsakingo už padarytą žalą asmens. Jeigu žala buvo padaryta tyčia, reikalavimo teisė draudikui pereina, nepaisant to, kad draudimo sutartis subrogaciją draudžia“. Čia, iš esmės, matome, su tam tikrais papildymais, Lietuvos TSR civilinio kodekso 465 straipsnio atkartojimą. Vadinasi, tiek ankstesnio, tiek dabar galiojančio CK autoriai subrogaciją sieja su draudimo teisiniais santykiais, jai reglamentuoti skiriamos vien specialios civilinės teisės normos. Autorės nuomone, tokia situacija yra nepriimtina, kadangi specialios teisės normos yra skirtos detalizuoti, konkretinti bendrąsias teisės normas, kurios, savo ruožtu, nustato bendrąsias taisykles tam tikrų visuomeninių santykių rūšims. Jeigu tam tikros bendrosios teisės normos nedetalizuoja specialioji, tai pirmoji tam tikroje situacijoje gali būti aiškinama, remiantis, pavyzdžiui, pasitelkiant teismų praktiką, teisės principus ir pan. Tuo tarpu, visai kita problema iškykla, kai yra specialioji teisės norma, tačiau nėra bendrosios, kurią ji detalizuotų.

Kaip matyti iš CK 6.1015 straipsnio formuluotės, subrogacijai atsirasti būtina sąlyga yra draudimo sutartis (t.y., dokumentas, patvirtinantis draudiko ir draudėjo ryšį, kuris pritaikius subrogaciją taip pat bus pagrindas draudikui reikalauti nuostolių atlyginimo iš trečiojo asmens), nors faktiškai atsiradimo pagrindas yra minėtas CK straipsnis. Iš šio straipsnio turinio taip pat matome, kad ta pati draudimo sutartis gali subrogaciją uždrausti, tačiau ši teisė ne visuomet gali būti įgyvendinama, t.y. tuomet, kaip žala yra padaroma tyčia. Dar vienas svarbus aspektas tas, kad subrogacija Lietuvoje negali būti taikoma draudimo nuo nelaimingų atsitikimų, draudimo ligos atvejais bei civilinės atsakomybės draudimo atvejais. Taigi, Lietuvoje, kaip ir, pavyzdžiui, Rusijoje, subrogacija yra taikoma tik turto draudimo sutartyse, kurios yra priskiriamos nuostolių draudimo sutartims (t.y., kuomet draudimo išmokos dydis priklauso nuo draudėjo, naudos gavėjo arba nukentėjusiojo trečiojo asmens dėl draudžiamąjo įvykio patirtų nuostolių dydžio).³⁴ Taip yra todėl, kad Lietuvoje gyvybės draudimo sutartys visada, o sveikatos draudimo sutartys dažniausiai yra sumų draudimo sutartys (t.y., kai įvykus draudžiamajam įvykiui draudikas įsipareigoja draudėjui arba paskirtajam naudos gavėjui išmokėti draudimo sutartyje nurodytą draudimo sumą arba jos dalį neatsižvelgdamas į tai, kokių nuostolių dėl draudžiamąjo įvykio patiria draudėjas arba naudos gavėjas).³⁵ Taigi, jeigu būtų priimtas sprendimas suteikti draudikui teisę reikalauti iš kalto asmens draudimo sumos (kurios dydį pasirenka draudėjas), tai ji būtų nesuderinamas su civilinės atsakomybės institutu: kaltas asmuo civilinės atsakomybės prievolėje nukentėjusiajam (draudėjui) turi pareigą atlyginti žalą, o žalos dydis ir gyvybės draudimo išmoka

---

³⁴ Kontautas T. Draudimo sutarčių teisė: monografija. Vilnius: Justitia, 2007, p. 38.

³⁵ Ten pat.

retai būna tapatūs.³⁶ Tai, kad subrogacija netaikoma civilinės atsakomybės draudimo atvejais, numato ne tik CK 6.1015 straipsnio 1 dalis, bet pažymi ir LAT: “ Kasacinio teismo praktikoje išaiškinta, kad pagal CK 6.1015 straipsnį subrogacija civilinės atsakomybės draudimo atveju negalima. Bet subrogacijos negalima sutapatinti su regresu, įtvirtintu CK 6.114 straipsnyje, arba draudiko teisėmis reikalauti susigrąžinti išmokas iš žalą padariusių asmenų, kurios yra įtvirtintos draudimo įstatymuose (Draudimo įstatymo 96 straipsnio 1 dalyje, Transporto priemonių savininkų ir valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo 22 straipsnyje). Nurodytų teisės aktų nuostatos nelaikytinos subrogacija CK 6.1015 straipsnio prasme. Nurodytos specialiųjų įstatymų nuostatos, leidžiančios padaryti išimtis dėl draudiko reikalavimo teisės į žalą padariusį asmenį, kuris yra apdraudęs savo civilinę atsakomybę, yra bendrosios taisyklės išimtys ir neprieštarauja CK 6.1015 straipsnio 1 dalies nuostatomis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio mėn. 26 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *UAB DK „Baltic Polis“ v. B. K., G. K.*, bylos Nr. 3K-3-300/2006)“.³⁷ Kita vertus, ankstesnėje nutartyje LAT pažymi: „Teisėjų kolegija pažymi, kad civilinės atsakomybės draudimo atveju yra galimi du variantai:

1) kai draudėjas ir atsakingas už žalą asmuo yra tas pats arba yra apdrausta netiesioginė civilinė atsakomybė (pvz., CK 6.246 straipsnio 2 dalis). Čia subrogacija negalima pagal CK 6.1015 straipsnio 1 dalį. Tokiu atveju draudimo apsauga galioja interesui, kuris apdraustas pagal draudimo sutartį. Tokiais atvejais draudėjas kaip tik ir draudžiasi nuo to, kad įvykus draudimui įvykiui neturėtų nuostolių atlygindamas žalą, padarytą trečiajam asmeniui, arba, pavyzdžiui, draudikas, apdraudęs darbdavio civilinę atsakomybę, neįgytų teisės reikalauti išmokėtų sumų iš darbdavio darbuotojų, t. y. draudėjas, apdrausdamas savo civilinę atsakomybę, kartu apdraudžia ir asmenis, už kurių veiksmus jis yra atsakingas. Tokiu atveju draudiko, išmokėjusio draudimo išmoką, atgręžtinio reikalavimo teisė į draudėją arba jo apdraustus asmenis padarytų civilinės atsakomybės draudimą beprasmį. Taigi CK 6.1015 straipsnio 1 dalyje nustatytos taisyklės dėl subrogacijos negalimumo civilinės atsakomybės draudimo atveju taikytinos tik draudimo bendrovių, išmokėjusių išmokas pagal civilinės atsakomybės draudimą, subrogaciniais reikalavimams draudėjui (naudos gavėjui);

2) kitokia situacija yra tuo atveju, jei civilinės atsakomybės draudėjas ir atsakingas už žalą asmuo yra skirtingi, draudėjas yra apdraudęs tik savo, bet nėra apdraudęs už žalą atsakingo asmens civilinės atsakomybės, t. y. draudimo apsauga galioja tik dėl draudėjo, bet ne dėl žalą padariusio asmens. Tada draudikas, atlyginęs žalą už savo draudėją, įgyja reikalavimo teisę į žalą padariusį asmenį, o jei šis yra apdraudęs savo civilinę atsakomybę (savo interesą) – solidariai į tą

---

³⁶ Ten pat, p. 183.

³⁷ LAT civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. vasario 23 d. nutartis civilinėje byloje *AAS „Gjensidige Baltic“ vs. G.B.*, Nr. 3K-3-78/2010.

asmenį ir jo draudiką. Toks aiškinimas atitinka ir civilinės atsakomybės draudimo esmės aiškinimo taisyklės suformuluotas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. lapkričio 16 d. nutartyje Nr. 3K-7-499/2005, kurioje aptariami generalinio rangovo ir subrangovo civilinės atsakomybės draudimo bei atsakomybės taisyklės. Taigi ir nagrinėjamoje byloje ekspeditoriaus draudikui sumokėjus draudimo išmoką kroviniui siuntėjui, jis įstoja į prievolinį santykį vietoje savo draudėjo (subjekto, įgijusio reikalavimo teisę į kaltąjį asmenį)³⁸.

LR CK 6.1015 straipsnio 3 dalis numato draudėjo bendradarbiavimo pareigą su draudiku, t.y. sudaryti pastarajam sąlygas tinkamai įgyvendinti jam perėjusią reikalavimo teisę, būtent – perduoti visą informaciją, susijusią su žalos atsiradimo aplinkybėmis. Šios pareigos nevykdymas, kaip ir reikalavimo teisės atsisakymas ar kitoks jos vykdymo apsunkinimas, gali lemti atsisakymą išmokėti draudimo išmoką (jos dalį).³⁹

Kaip pažymi T.Kontautas, subrogacijos institutas draudime savotiškai drausmina draudiką ir draudėją. Draudikas, žinodamas, kad ieškinio senaties terminas gali pasibaigti, yra suinteresuotas kuo greičiau baigti draudžiamąjį įvykio administravimą ir priimti sprendimą dėl draudimo išmokos. Draudėjas savo ruožtu yra suinteresuotas apie jam padarytą žalą pranešti ilgai nedelsdamas, nes vėlesnis pranešimas gali subrogaciją padaryti neįmanomą, dėl to draudikas, vadovaudamasis Civilinio kodekso 6.1015 straipsnio 4 dalies nuostatomis, įgis teisę atsisakyti išmokėti draudimo išmoką.⁴⁰

Subrogacija yra svarbi ir kitais aspektais, o būtent dėl teisinių pasekmių, kurias sukelia šio instituto taikymas. Pirmiausia, kaip jau buvo minėta, subrogacijos dėka pradinė prievolė nepasibaigia, o lieka galioti pasikeitus aktyviajai jos šaliai, t.y. kreditoriui. Ši aplinkybė yra svarbi civiliniame procese, kuomet yra skaičiuojamas ieškinio senaties terminas. Jeigu pradinė prievolė pasibaigia, tai ieškinio senaties termino skaičiavimas prasideda nuo šios prievolės įvykdymo momento, tuo tarpu, kaip prievolė išlieka, o pasikeičia tik jos asmenys, savaimė suprantama, kad nėra pagrindo keisti ieškinio senaties termino apskaičiavimo tvarką. Tai yra numatyta LR CK 1.128 straipsnyje, kuris nurodo, jog „prievolės asmenų pasikeitimas nepakeičia ieškinio senaties termino ir jo skaičiavimo tvarkos“. Taigi, ieškinio senaties terminą naujasis kreditorius (draudimo bendrovė) skaičiuos pagal tas pačias taisykles, pagal kurias jį būtų

---

³⁸ LAT civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje AB „Lietuvos draudimas“ vs. UAB „ERGO Lietuva“ ir UAB „Ritranspeda“, Nr. 3K-3-503/2005.

³⁹ Ten pat.

⁴⁰ Ten pat.

skaičiavęs pradinis kreditorius atsakingo už žalą asmens atžvilgiu, t.y. nuo tada, kuomet pradinis kreditorius (draudėjas) sužinojo apie padarytą žalą. Kitas svarbus subrogacijos taikymo aspektas – draudikas gali reikalauti iš trečiojo asmens tik tokios sumos, kuri yra lygi draudėjo patirtų nuostolių sumai, nepaisant to, kad draudėjui buvo sumokėta didesnė suma. Tai yra bendras anksčiau minėtas subrogacijos koncepcijos nepagrįsto praturtėjimo negalimumo principas, t.y. draudikas perima tas draudėjo teises ir tokia apimtimi, kuria jas turėjo draudėjas atsakingo už žalą asmens atžvilgiu.

Dar vienas svarbus pastebėjimas, kurį reikėtų išskirti, yra tai, kad pagal bendrąją taisyklę draudiko subrogacinis išieškojimas yra nukreiptas į už žalą atsakingą trečiąjį asmenį, kurio su draudiku nesaisto tarpusavio įsipareigojimai, tačiau ši taisyklė turi išimtį. Draudikas subrogacijos būdu gali įgyti reikalavimo teisę ir į draudėją (toks pavyzdys yra laidavimo draudimas). Reikalavimo teisės į draudėją perėjimas paaiškinamas tuo, kad draudėjas laidavimo draudimo sutartimi draudžia naudoto gavėjo (kreditoriaus) interesus. Kai draudėjas (skolininkas) neįvykdo savo prievolės, draudikas išmoka draudimo išmoką kreditoriui. Kartu su draudimo išmokos išmokėjimu draudėjui pereina naudoto gavėjo (kreditoriaus) teisė į skolininką (draudėją).⁴¹

Pereinant prie teismų praktikos bei LAT pasisakymų subrogacijos taikymo klausimais, reikėtų dar kartą atkreipti dėmesį į tai, kad subrogacijos instituto įvedimas į Lietuvos teisinę sistemą siejamas su naujojo CK įsigaliojimu 2000 metais. Savaimė suprantama, kad iki to laiko LAT išaiškinimų mums rūpimais klausimais nerasime, tuometinė šio teismo praktika buvo paremta 1964 m. Civilinio kodekso normomis, todėl neretai teismas akcentavo draudimo įmonės regreso teisę (neviršijant draudimo išmokos sumos) į asmenį, atsakingą už žalą (pavyzdžiui, senojo CK 190 straipsnyje buvo įtvirtinta skolininko, įvykdžiusio solidariąją prievolę, atgręžtinio reikalavimo teisę). Tačiau, nepaisant subrogacijos sąvokos atsiradimo naujajame CK, tiek pirmosios instancijos teismai, tiek LAT ne visada tarp šių dviejų institutų nustato ribą ir dažnai neteisingai kvalifikuoja subrogacijos santykius kaip regresą (pavyzdžiui, byloje UAB „Ergo Lietuva“ prieš J.P.⁴² dėl netikslingo santykių kvalifikavimo buvo netinkamai išaiškinta ieškinio senaties termino skaičiavimo tvarka). Šioje byloje LAT konstatavo: „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2004 m. birželio 28 d. nutartyje (byla Nr. 3K-7-394/2004, nutartis paskelbta biuletenyje *Teismų praktika* 22, p. 66-74) pažymėjo, kad CK 6.1015 straipsnio 1 dalies prasme *draudimo išmokos sumokėjimo momentas teisiškai reikšmingas tuo, jog tik nuo šio momento draudikas įgyja teisę reikalauti išmokėtų draudiminių sumų priteisimo iš*

⁴¹ Kontautas T. Draudimo sutarčių teisė: monografija. Vilnius: Justitia, 2007, p. 181.

⁴² LAT civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2006 m. rugsėjo 20 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Ergo Lietuva“ vs. J.P., Nr. 3K-3-456/2006.

atsakingo už padarytą žalą asmens (CPK 4 straipsnis). Analogiškai pasisakyta ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. gruodžio 5 d. nutartyje (byla Nr. 3K-3-636/2005). Taigi draudimo išmokos išmokėjimas pripažįstamas pagrindinės prievolės įvykdymo momentu, o nuo šio momento prasideda iš regresinės prievolės atsirandančio reikalavimo ieškinio senaties terminas (CK 1.127 straipsnio 4 dalis)⁴³. Kita vertus, kitose nutartyse LAT pažymi, kad būtina skirti sąvokas „subrogacija“, „regresas“ ir „cesija“, nors visos šios teisinės kategorijos yra susijusios su kreditoriaus teisių prievolėje perėjimu kitam asmeniui. Viena svarbesnių tokių bylų - AB „Lietuvos draudimas“ prieš UAB „Ergo Lietuva“ ir UAB „Ritraspenda“⁴³, kur LAT civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija nesutiko su apeliacinio teismo išaiškinimu, jog LR CK 6.101 straipsnio 4 dalis ir LR CK 6.1015 straipsnio 1 dalis yra tarpusavyje konkuruojančios teisės normos, kaip bendroji ir specialioji, todėl civilinės atsakomybės atveju vienareikšmiškai turėtų būti taikoma specialioji norma, draudžianti subrogaciją, esant civilinės atsakomybės draudimui – CK 6.1015 straipsnio 1 dalis. Kritikuodamas tokį išaiškinimą, LAT konstatavo, kad: „CK 6.101 straipsnio 4 dalies ir CK 6.1015 straipsnio normos nėra konkuruojančios, nes CK 6.1015 straipsnio pavadinimas yra „Draudėjo teisių į žalos atlyginimą perėjimas draudikui (subrogacija)“, o šio straipsnio 2 dalyje numatyta, kad reikalavimo teisė, perėjusi draudikui, įgyvendinama laikantis taisyklių, nustatančių draudėjo (naudos gavėjo) ir už žalą atsakingo asmens santykius. Tai visiškai atitinka CK 6.101 straipsnio 4 dalies nuostatą dėl to, kad reikalavimo teisė pereina kitam asmeniui įstatymų pagrindu, kai regreso tvarka draudimo įmonei pereina kreditoriaus teisės, susijusios su skolininku, atsakingu už draudiminį įvykį. Teisėjų kolegijos nuomone, subrogacija, numatyta CK 6.1015 straipsnyje, ir yra CK 101 straipsnio 4 dalyje numatyta įstatyminė cesija, t.y. CK 6.1015 straipsnis yra vienintelis, kai įstatymo tai laikoma įstatymine cesija draudimo teisiniuose santykiuose“. Ta pačia nutartimi LAT įtvirtino subrogacijos taikymo taisyklę, atsižvelgiant į šio instituto tikslus: „Subrogacijos sampratą, taip pat ir CK 6.1015 straipsnį reikia aiškinti ir taikyti atsižvelgiant į subrogacijos tikslus. Subrogacijos tikslas yra įtvirtinti įstatymo nustatytos bendrosios taisyklės išimtį, kad prievolės įvykdymas lemia jos pasibaigimą. Išimtyms nustatomos tam, kad kreditorius išlaikytų visas buvusio kreditoriaus teises, nes, įvykdžius prievolę, pagal bendrąją taisyklę ji pasibaigtų, todėl kreditorius prarastų senosios prievolės privalumus. Įstatymiškai numatant subrogacijos atvejus jau pati jos formuluotė nukreipia į kreditorių pasikeitimo būdą *egzistuojančioje* prievolėje, nes CK 6.1015 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad reikalavimo teisė, perėjusi draudikui, įgyvendinama laikantis taisyklių, nustatančių draudėjo (naudos gavėjo) ir už žalą atsakingo asmens santykius. Be to, vienas iš subrogacijos tikslų yra

---

⁴³ LAT civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje AB „Lietuvos draudimas“ vs. UAB „ERGO Lietuva“ ir UAB „Ritraspeda“, Nr. 3K-3-503/2005.

išvengti nepagrįsto praturtėjimo. Dėl to CK 6.1015 straipsnis turėtų būti aiškinamas ir taikomas laikantis ir šio principo“.

Aukščiau minėta LAT nutartis tapo viena svarbiausių, kadangi buvo įvesta „įstatyminės cesijos“ sąvoka, o joje suformuluotomis taisyklėmis dabar vadovaujasi bendrosios kompetencijos teismai, o ir pats Aukščiausiasis Teismas neretai cituoja šias išvadas, nagrinėdamas analogiškus klausimus. Pavyzdžiui, byloje Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Mažeikių skyrius prieš AB „Lietuvos draudimas“⁴⁴, LAT, aiškindamas CK 1.125 straipsnio 7 dalies taikymo taisyklės dėl sutrumpinto vienerių metų ieškinio senaties termino iš draudimo teisinių santykių atsirandantiems reikalavimams, taip pat remiasi aukščiau minėta nutartimi: „Teisėjų kolegija konstatuoja, kad tarp draudėjo (naudos gavėjo) ir už žalą atsakingo asmens nėra draudimo teisinių santykių, bet ieškovui, kaip draudikui pereina teisė reikalauti žalos atlyginimo iš atsakingo už šią žalą asmens (subrogacija). Pažymėtina, kad subrogacija, nustatyta CK 6.1015 straipsnyje yra ne regresas, kaip sprendė pirmosios instancijos teismas, bet CK 6.101 straipsnio 4 dalyje nustatyta įstatyminė cesija (lot. *cessio* – „kreditoriaus teisė perleisti reikalavimą“), t. y. CK 6.1015 straipsnis yra vienintelis, kai įstatymo tai laikoma įstatymine cesija draudimo teisiniuose santykiuose. Atkreiptinas dėmesys, kad jau pati subrogacijos formuluotė (lot. *subrogare* – „pakeisti, išrinkti vietoje kito“) parodo kreditorių pasikeitimo būdą egzistuojančioje prievolėje, nes CK 6.1015 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad reikalavimo teisė, perėjusi draudikui, įgyvendinama laikantis taisyklių, nustatančių draudėjo (naudos gavėjo) ir už žalą atsakingo asmens santykius. Toks aiškinimas atitinka ir taisyklės suformuluotas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 24 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje Nr. 3K-3-503/2005, atskleidžiant subrogacijos taikymo civilinės atsakomybės draudimo atveju esmę“.

Dėl CK 6.1015 straipsnio 2 dalies (reikalavimo teisė, perėjusi draudikui, įgyvendinama laikantis taisyklių, kurios nustato draudėjo (naudos gavėjo) ir už žalą atsakingo asmens santykius), Aukščiausiasis Teismas yra pasisakęs byloje UAB DK „PZU Lietuva“ prieš AB „Lietuvos draudimas“⁴⁵: „CK 6.1015 straipsnio 2 dalyje nustatyta procesinė tvarka, kaip patenkinamas subrogacinis reikalavimas. Draudikas, turintis subrogacinį reikalavimą, privalo laikytis teisinio reguliavimo, nustatančio tvarką ir sąlygas, kuriomis naudos gavėjas (žalą patyręs asmuo) būtų reikalavęs iš žalą padariusio asmens (apdraustojo) draudiko. Atsakingo asmens

⁴⁴ LAT civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2007 m. vasario 19 d. nutartis civilinėje byloje Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Mažeikių skyrius vs. AB „Lietuvos draudimas“, Nr. 3K-7-73/2007.

⁴⁵ LAT civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje UAB DK „PZU Lietuva“ v. AB „Lietuvos draudimas“, Nr. 3K-3-76/2008.

draudiko prievolė gali būti pasibaigusi, jeigu draudikas, reiškiantis subrogacinį reikalavimą, dėl savo kaltės pažeidė terminus pretenzijoms ir ieškiniams pareikšti, jeigu dėl jo kaltės pavėluotai nustatomas žalos dydis, įvykio kaltininkai, neišmokama laiku draudimo išmoka ir kita“.

Visos LAT nagrinėjamos bylos, kuriose buvo sprendžiama subrogacijos taikymo ar atirbojimo nuo panašių institutų problema, vienaip ar kitaip yra susijusios su draudimo teisiniais santykiais, t.y. viena ginčo šalis (ieškovas arba atsakovas) yra draudimo teisinių santykių šalis – draudimo kompanija, draudėjas arba apdraustasis, todėl reiktų dar kartą pabrėžti, kad Lietuvoje susiklostė tokia praktika, kad subrogacijos taikymas susietas išimtinai su draudimo teisiniais santykiais („Subrogacijos (*lot. subrogare* – pakeisti, išrinkti vietoje kito) esmė – asmenų pasikeitimas deliktinėje arba sutartinėje prievolėje, t. y. kai vietoje nukentėjusio kreditoriaus tam tikroje prievolėje šio vietą užima *draudikas, išmokėjęs draudimo atlyginimą*“⁴⁶).

Pateikę pagrindinius subrogacijos bruožus, galėtume suformuluoti šią subrogacijos sąvoką: „Subrogacija – tai kreditoriaus pasikeitimo civiliniuose teisiniuose santykiuose būdas, įtvirtintas įstatymo ir įvykstantis mokėjimo, kurį įvykdė trečiasis asmuo pradiniam kreditoriui už skolininką, pagrindu“.

2.4. Subrogacijos atirbojimas nuo reikalavimo perleidimo (cesijos)

Siekdami pabrėžti subrogacijos savitumą bei išskirtinius jos bruožus kitų asmenų pasikeitimo prievolėje institutų atžvilgiu, pirmiausia pateiksime subrogacijos ir reikalavimo perleidimo (cesijos) panašumus, o vėliau išskirsime kriterijus, pagal kuriuos šie du institutai yra atirbojami. Mokslinėje literatūroje dažniausiai iškeliamas klausimas, ar subrogacija yra savarankiškas kreditoriaus teisių perleidimo būdas, ar tai yra tik specifinė cesijos rūšis, todėl žemiau pateiksime argumentus, kuriais remiamasi grindžiant tiek vieną, tiek kitą poziciją.

Pirma, tiek subrogacija, tiek cesija yra kreditoriaus teisių perleidimo institutai, o tai reiškia, kad jos neišvengiamai turi bendrų bruožų. Vienas iš tokių bruožų yra tai, kad abiem atvejais perleidžiamos kreditoriaus (cedento ir, atitinkamai, subrogatoriaus) teisės trečiajam asmeniui (cesionariui ir subrogantui). Taigi, keičiasi subrogacijos ir reikalavimo perleidimo atveju keičiasi aktyvioji prievolės šalis.

---

⁴⁶ LAT civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. vasario 10 d. nutartis civilinėje byloje AB „Lietuvos draudimas“ vs. Viešosios policijos apsaugos tarnyba, UAB „BTA draudimas“, Nr. 3K-3-46/2009.

Antra, tiek reikalavimo perleidimo, tiek subrogacijos atveju trečiasis asmuo perima buvusio kreditoriaus teises visa apimtimi, su visomis užtikrinančiomis priemonėmis, privilegijomis, procentais ir pan. Tai atsispindi CK 6.101 straipsnio, reglamentuojančio reikalavimo perleidimą, 2 dalyje: „Reikalavimo įgijėjui pereina ir prievolės įvykdymui užtikrinti nustatytos teisės bei kitos papildomos teisės“ bei CK 6.1015 straipsnio „Draudėjo teisių į žalos atlyginimą perėjimas draudikui (subrogacija) 2 dalyje: „Reikalavimo teisė, perėjusi draudikui, įgyvendinama laikantis taisyklių kurios nustato draudėjo (naudos gavėjo) ir už žalą atsakingo asmens santykius“. „Pavyzdžiui, kartu su reikalavimo teise, užtikrinta įkeitimu, laidavimu ar panašiai, naujasis kreditorius įgyja ir teises, susijusias su prievolės įvykdymo užtikrinimu. Tačiau ši norma yra dispozityvi, todėl reikalavimo teisės perleidimo sutartyje šalys gali numatyti šios taisyklės išimtis. Pavyzdžiui, pradinis kreditorius gali perleisti tik pagrindinį reikalavimą, o papildomus – dėl palūkanų, netesybų išieškojimo – pasilikti. Tokiu atveju bus dalinis reikalavimo perleidimas. Tačiau jeigu papildoma prievolė neatsiejamai susijusi su pagrindine, reikalavimo teisės, kylančios iš papildomos prievolės, negalima perleisti atskirai nuo reikalavimo teisės, kylančios iš pagrindinės prievolės“.⁴⁷

Trečia, reikalavimo perleidimo ir subrogacijos institutai yra singuliarinio teisių perėmimo atvejai, t.y., įvykus subrogacijai arba cesijai perduodama tik dalis teisių, pagal konkrečią prievolę, tuo tarpu, kai universalus teisių perėmimo atveju (mirus fiziniam asmeniui arba likvidavus juridinį), teisių perėmėjui pereina visos pradinio teisių turėtojo teisės, o taip pat ir jo pareigos.

Kalbant apie šių dviejų institutų skirtumus, kaip ir daugelyje kitų prievolių, jis geriausiai pasireiškia per jų atsiradimo pagrindą. Cesijos pagrindas yra sandoris, kuris gali būti tiek dvišalis (sutartis), tiek vienašalis (testamentas). Skirtingai nuo reikalavimo perleidimo, subrogacijos pagrindas yra įstatymas. Reikėtų pažymėti, kad sutartis ir įstatymas, kaip cesijos ir subrogacijos atsiradimo pagrindai, yra šių dviejų institutų formalieji (t.y. išoriniai) pagrindai, juos būtina skirti nuo materialųjų, vidinių pagrindų (*causae obligationis*).

Teisinėje literatūroje, kai kalbama apie sutartį kaip reikalavimo perleidimo atsiradimo pagrindą, dažniausiai turima omenyje susitarimas, kurį sudaro kreditorius (cedentas) ir trečiasis asmuo (cesionarijus). Kai kurių Rusijos teisininkų nuomone, toks požiūris yra ginčytinas, kadangi, jų manymu, toks susitarimas dėl teisių perleidimo nereiškia, kad asmenys prievolėje

---

⁴⁷ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė: I tomas. Vilnius: Justitia, 2003, p. 141.

pasikeičia automatiškai, o tik užtikrina prievolių teisinių santykių atsiradimą dėl teisių perleidimo ir tiesiog yra tokių santykių juridinis faktas. Taigi, manoma, kad materialusis reikalavimo perleidimo atsiradimo pagrindas yra teisiniai santykiai, susiklostantys tarp cedento ir cesionarijus. Šis teiginys geriausiai pasireiškia per pavyzdį, kuomet formalusis cesijos pagrindas yra vienašalis sandoris (testamentas). Testamento sudarymas nesukelia cesijos, o testatoriaus (asmens, sudariusio testamentą) mirtis, nors ir yra juridškai svarbus įvykis, nesukelia asmenų pasikeitimo prievolėje. Tuo tarpu pats testamentas ir testatoriaus mirtis yra paveldėjimo teisinių santykių, kurie galiausiai ir bus materialiuoju cesijos pagrindu, sudėties elementai. Taigi, reikalavimo perleidimo materialusis (vidinis) pagrindas yra civiliniai teisiniai santykiai.

Pereinant prie subrogacijos, įstatymas taip pat turėtų būti suprantamas kaip formalusis šio instituto atsiradimo pagrindas (įstatymas negali būti laikomas materialiuoju pagrindu todėl, kad jis (o konkrečiau – jame įtvirtintos teisės normos), kaip ir teisnumas, yra civilinių teisinių santykių prielaidos, bet ne juridiniai faktai). Materialusis subrogacijos atsiradimo pagrindas yra trečiojo asmens prievolės įvykdymas už skolininką. Trečiasis asmuo gali įvykdyti prievolę už skolininką tik dviem atvejais – jeigu tai yra jo pareiga arba jeigu tai yra jo teisė. Trečiojo asmens pareiga įvykdyti prievolę už skolininką gali kilti tik iš susitarimo, o jo subjektinė teisė atlikti šiuos veiksmus gali atsirasti įstatymo arba sutarties pagrindu. Pažymėtina, kad įstatymas, kaip subrogacijos atsiradimo pagrindas, yra svarbus tuo, kad prievolės šalys (pradinis kreditorius ir skolininkas) negali savo susitarimu uždrausti teisių perleidimą arba padaryti tokį perleidimą priklausomą nuo skolininko sutikimo.

Kitas svarbus cesijos ir subrogacijos atribojimo kriterijus yra pagrindinės prievolės galiojimas pasikeitus kreditoriams. Reikalavimo perleidimo atveju kreditorius, perleidęs savo teises kitam asmeniui, nustoja būti tos prievolės šalis, tačiau pati prievolė išlieka. Tuo tarpu subrogacijos atveju, prievolė tarp skolininko (už žalą atsakingo asmens) ir kreditoriaus (pavyzdžiui, draudėjo) pasibaigia ir atsiranda nauja prievolė tarp skolininko ir prievolę įvykdžiusio asmens (pavyzdžiui, draudimo kompanijos). Be to, nuo cesijos subrogacija skiriasi ir tuo, kad subrogacijos atveju yra trys asmenys – skolininkas, kreditorius ir asmuo, įvykdęs prievolę, ir ne mažiau, kaip du teisiniai santykiai.⁴⁸ Reikalavimo perleidimo atveju naujojo kreditoriaus su esamu kreditoriumi ir skolininku iki reikalavimo perleidimo pagal bendrąją taisyklę jokie teisiniai santykiai nesieja. Dar vienas svarbus momentas – cesijos atveju, kuomet

---

⁴⁸ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė: I tomas. Vilnius: Justitia, 2003, p. 140.

debitorius (skolininkas) neįvykdo prievolės naujam kreditoriui, taikoma sutartinė civilinė atsakomybė, t.y. turtinė prievolė, kuri atsiranda dėl to, kad neįvykdoma ar netinkamai įvykdoma sutartis (LR CK 6.245 straipsnio 3 dalis). Tuo tarpu, subrogacijos atveju draudikas vietoje draudėjo įstoja į deliktinę prievolę dėl žalos atlyginimo. Deliktinė civilinė atsakomybė yra turtinė prievolė, atsirandanti dėl žalos, kuri nesusijusi su sutartiniais santykiais (LR CK 6.245 straipsnio 4 dalis), ji pasireiškia tik nuostolių atlyginimu, o jos šalių iki teisės pažeidimo nesieja teisiniai santykiai.⁴⁹

Atribojant subrogacijos institutą nuo reikalavimo perleidimo iškyla dar viena svarbi problema, susijusi su dalinio kreditoriaus teisių perleidimo galimybe. Vadovaujantis LR CK 6.101 straipsnio 1 dalimi, kreditorius gali perleisti visą reikalavimą arba jo dalį, jeigu tai neprieštarauja įstatymams arba sutarčiai. Pavyzdžiui, leidžiama perleisti šalutines, sutarties įvykdymą užtikrinančias teises (netesybas), neperleidžiant reikalavimo teisės į pagrindinį įsiskolinimą. Taigi, dalinio teisių perleidimo galimybė sąlygoja tai, kad asmenys prievolėje nepasikeičia – į egzistuojančią prievolę tiesiog įstoja naujasis kreditorius jo perimtų teisių apimtimi, todėl pradinė prievolė iš individualinės transformuojasi į prievolę su asmenų daugetu. Skirtingai nuo reikalavimo perleidimo, subrogacijos atveju Lietuvos įstatymų leidėjas nekonkretizuoja, ar galimas dalinis teisių perėjimas. Rusijos teisininkų nuomone, dalinė subrogacija yra galima, tačiau ne visada. Pavyzdžiui, subrogacijos būdu dalis kreditoriaus teisių gali būti perleidžiama tuo atveju, kuomet trečiojo asmens prievolės už skolininką įvykdymas yra jo teisė arba pareiga, kylanti iš sutarties (pavyzdžiui, pavedimo, draudimo ir pan.). Tuo tarpu, jeigu teisė arba pareiga įvykdyti prievolę už skolininką kyla iš įstatymo, dalinė subrogacija pagal bendrąją taisyklę nėra įmanoma, kadangi kreditorius turi teisę nepriimti prievolės įvykdymo dalimis (Rusijos Federacijos civilinio kodekso (toliau tekste – Rusijos CK) 311 straipsnis, kuris atitinka LR CK 6.40 straipsnį „Prievolės įvykdymas dalimis“). Pagrindinė problema, kurią išvelgia teisininkai esant dalinei subrogacijai, būtų apibrėžimas tų teisių, kurios pereina naujam kreditoriui.

Be aukščiau minėtų, galima išvelgti ir kitų cesijos ir subrogacijos institutų skirtumų. Pavyzdžiui, subrogacijos faktas gali būti panaudotas prieš trečiuosius asmenis (taip pat ir prieš skolininką (subrogatą)) nuo jos įvykdymo momento⁵⁰, tuo tarpu reikalavimo perleidimo faktas gali būti panaudotas prieš trečiuosius asmenis ir skolininką tik nuo to momento, kai skolininkas sutiko, kad reikalavimas būtų perleistas, arba nuo to momento, kai skolininkas gavo reikalavimo

---

⁴⁹ Ten pat, p. 335.

⁵⁰ Белов В.А. Суброгация // Очерки по торговому праву. Сборник научных трудов. Ярославль: Изд-во Яросл. ун-та. 2000, Вып. 7. - С. 91-101.

perleidimo faktą patvirtinančio dokumento kopiją arba kitokį reikalavimo perleidimo fakto įrodymą (LR CK 6.109 straipsnio 1 dalis). Subrogacijos atveju skolininko (už žalą atsakingo asmens) sutikimas dėl kreditoriaus pasikeitimo nėra reikalingas. Dar vienas skirtumas – cesionarijus pagal reikalavimo perleidimo sutartį įgyja esamo kreditoriaus teises tokia apimtimi, dėl kokios buvo sutarta, o subrogatorius – ne daugiau, negu jis yra sumokėjęs. Be to, cedentas atsako cesionarijui už perleidžiamos reikalavimo teisės egzistavimą, tuo metu, kaip subrogantas subrogatoriui neatsako, pastarasis moka savo paties rizika⁵¹.

Kaip matyti iš aukščiau pateiktų argumentų, subrogacija ir reikalavimo perleidimas yra savarankiškos teisinės konstrukcijos, kurios išoriškai yra panašios, tačiau dėl savitų bruožų negali būti tapatinamos, jos yra taikomos skirtingose situacijose, reguliuoja skirtingus santykius tarp civilinės teisės subjektų. Autorės nuomone, LAT vartojama „įstatyminės cesijos“ sąvoka subrogacijai apibrėžti nėra tikslinga. Nors šiame termine įtvirtintas pagrindinis reikalavimo perleidimo ir subrogacijos skirtumas, t.y. subrogacijos atsiradimo pagrindas, visgi, tai nėra vienintelis šių dviejų institutų atribojimo kriterijus. Todėl autorė linkusi pritarti pozicijai, kad subrogacija yra savarankiškas kreditoriaus teisių perleidimo būdas, o ne cesijos rūšis.

---

⁵¹ Ten pat.

3. SUBROGACIJOS IR REGRESO TEISĖS SANTYKIO PROBLEMA

3.1. Pagrindiniai regreso teisės bruožai

Prieš pradėdami nagrinėti subrogacijos ir atgręžtinio reikalavimo teisės santykio problemą, pirmiausia turėtume išanalizuoti regreso teisę kaip teisinę konstrukciją, išsiaiškinti jos prigimtį, tikslus bei pagrindinius bruožus. Šiame skyriuje tikslingai nekelsime šių dviejų institutų glaudaus ryšio klausimo, siekdami kiek įmanoma geriau atskleisti regreso instituto savybes ir taikymo aspektus.

Regresas (lot. *regressus* – atgalinis judėjimas, grįžimas) - asmens arba organizacijos, įvykdžiusių prievolę už debitorių (skolininką) arba kokį kitą asmenį, reikalavimas, kad jie grąžintų tai, kas už juos sumokėta.⁵² Iš šio apibrėžimo matyti, kad regreso teisei atsirasti reikalingi trys asmenys – kreditorius, skolininkas ir trečiasis asmuo, įvykdęs prievolę už skolininką. Regresinėje prievolėje kreditorius yra vadinamas regredentu, o skolininkas – regresatu. Šios prievolės atsiradimą sąlygoja tai, kad skolininką su trečiuoju asmeniu siejo tam tikri teisiniai santykiai, todėl regresinė prievolė yra išvestinė iš pagrindinės prievolės. Kita regreso teisei atsirasti būtina sąlyga – trečiojo asmens prievolės įvykdymas už skolininką ir šio įvykdymo pagrindu pasibaigusi pagrindinė prievolė. Regresinės prievolės atribojimo nuo pagrindinės kriterijus yra ne objektas, o struktūriniai elementai, o būtent – subjektinė sudėtis, subjektinės teisės ir pareigos, subjektų veiksmai. Regresinės prievolės objektas tiesiogiai priklauso nuo pagrindinės prievolės objekto.

Regreso teisės atsiradimo momentu laikomas trečiojo asmens (regredento) prievolės už skolininką įvykdymas (skolos sumokėjimas) kitam jo kreditoriui. Be to, pažymėtina, kad atgręžtinio reikalavimo teisės atsiradimui neturi reikšmės egzistuojančių teisinių santykių dalyvių laisvos valios išreiškimas, kitaip tariant, regreso teisė yra reglamentuojama imperatyviomis įstatymo normomis.

1964 m. Lietuvos TSR civiliniame kodekse buvo galima rasti keletą straipsnių, skirtų regreso teisei. Pavyzdžiui, senojo CK 190 straipsnis „Solidarinių skolininkų tarpusavio atgręžtiniai reikalavimai“ numatė skolininko, įvykdžiusio solidarinę pareigą, teisę atgręžtine tvarka reikalauti iš visų kitų bendraskolių lygiomis dalimis to, ką jis įvykdė, atskaičius dalį,

---

⁵² Tarptautinių žodžių žodynas. Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985 // <http://www.zodziai.lt/reiksme&word=regresas&wid=16829>; prisijungimo laikas: 2011-04-04.

tenkančią jam pačiam, jeigu ko kita nenustato įstatymas ar sutartis. Regresas taip pat buvo įmanomas esant laidavimo sutarčiai (senojo CK 216 straipsnis numatė kiekvieno iš kelių laiduotojų teisę atgręžtinio reikalavimo būdu reikalauti iš skolininko savo sumokėtos sumos, taip pat nustatė kreditoriui pareigą perduoti prievolę įvykdžiusiam laiduotojui dokumentus, patvirtinančius reikalavimą į skolininką, taip pat teises, užtikrinančias tą reikalavimą). Kiti du Lietuvos TSR civilinio kodekso straipsniai, reglamentavę regresą teisę, buvo susiję su deliktine prievole, t.y. žalos, padarytos trečiojo asmens, atlyginimu už ją (senojo CK 495 straipsnis „Regreso teisė į padariusį žalą asmenį“ ir 502 straipsnis „Regresiniai socialinio draudimo ir aprūpinimo organų reikalavimai“). Visi šie straipsniai įtvirtino bendrąją taisyklę, kad gaunant kreditoriaus teises į žalą padariusį asmenį regresu tvarka, prievolę įvykdęs asmuo jas gauna ta apimtimi, kuria jas turėjo senasis kreditorius, tik savo sumokėtos sumos ribose. Vėliau visi minėti straipsniai buvo, su tam tikrais papildymais, perkelti į naująjį CK.

Taip, naujajame CK normų, reglamentuojančių regresą teisę, išdėstymas yra gana chaotiškas ir primena Lietuvos TSR civilinio kodekso struktūrą. LR CK 6.111 straipsnis nurodo regresą atsiradimo pagrindus – rašytinę sutartį ir įstatymą, o CK 6.112 straipsnis detalizuoja atvejus, kuomet reikalavimas pereina trečiajam asmeniui regresu tvarka (šis sąrašas nėra baigtinis): kuomet reikalavimas patenkinamas iš trečiojo asmens turto, arba kuomet trečiasis asmuo, kurio turtas buvo įkeistas užtikrinant prievolės įvykdymą, įvykdo už skolininką prievolę, arba trečiasis asmuo įvykdo už skolininką prievolę, kad būtų išvengta turto (nors jam nepriklausančio) arešto, jeigu tą turtą areštavus, šis asmuo prarastų į jį nors kokias savo teises, arba skolininkas ir skolą sumokėjęs trečiasis asmuo sudaro sutartį dėl skolos sumokėjimo, jeigu apie šią sutartį kreditorius skolos mokėjimo metu žinojo arba apie ją jam buvo pranešta. Visais aukščiau išvardintais atvejais, regresą teisė trečiajam asmeniui pereina įstatymo pagrindu. Kaip pavyzdys, kuomet regresas vykdomas remiantis sutartimi, gali būti laidavimo sutartis – jeigu už skolininką laiduoja laiduotojas, kuris įvykdo prievolę skolininko kreditoriui, tuomet laiduotojas įgyja regresą teisę, t.y. tampa kreditoriumi, o skolininko ir pradinio kreditoriaus prievolė baigiasi tinkamu įvykdymu (CK 6.83 str.).⁵³

LR CK 6.280 straipsnis detalizuoja aukščiau išdėstytas normas. Jame yra nurodyta, kad atlyginęs kito asmens padarytą žalą asmuo turi į padariusį asmenį regresą (atgręžtinio reikalavimo) teisę tokio dydžio, kiek sumokėjo žalos atlyginimo. Taigi, atgręžtinio reikalavimo atveju regredentui į regresatą pereina tos teisės ir tokia apimtimi, kokia jis faktiškai sumokėjo

---

⁵³ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė: I tomas. Vilnius: Justitia, 2003, p. 153.

skolininko kreditoriui. Čia, vėlgi, išvelgiame nepagrįsto praturtėjimo skolininko sąskaita negalimumo principą. Nepaisant to, tam tikrais atvejais ši taisyklė yra ribojama – pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos darbo kodekso⁵⁴ 254 straipsnyje nurodyta, kad darbuotojas privalo atlyginti visą padarytą žalą, bet ne daugiau kaip jo trijų vidutinių mėnesinių darbo užmokesčių dydžio (išskyrus atvejus, kuomet žala padaryta tyčia ir kt.). Taigi, kaip matyti, regresio teisė gali būti dalinė.

LR CK 6.280 straipsnio 2 dalis nustato taisyklę, kuomet regredentas įgyja teisę į žalos atlyginimą iš skolininkų, kuriuos sieja solidarioji civilinė atsakomybė prieš kreditorius. Atlyginęs kelių asmenų bendrai padarytą žalą asmuo turi teisę iš kiekvieno reikalauti jų išmokėto žalos atlyginimo dalies, proporcingos jų kaltei (CK 6.280 2 dalis), o bendraskolių tarpusavio santykius reglamentuoja CK 6.9 straipsnis („Bendraskolių tarpusavio atgręžtiniai reikalavimai“). Pažymėtina, kad skolininkas, įvykdęs solidariąją pareigą, taip pat negali praturtėti kitų bendraskolių sąskaita, kadangi minėtas straipsnis numato, jog atgręžtinio reikalavimo teise jis gali reikalauti atlyginti tai, ką sumokėjo, tačiau atskaičius jam tenkančią dalį. Kai bendraskolių kaltės dydžio nustatyti neįmanoma, pagal bendrąją taisyklę laikoma, kad jie žalą turi atlyginti lygiomis dalimis.

Kaip ir asmenų pasikeitimo prievolėje institutai, aprašyti šiame darbe, regresio teisės institutas ne visuomet gali būti taikomas. Regreso teisės taikymo draudimas įtvirtintas LR CK 6.280 straipsnio 3 dalyje. Čia yra draudžiama tėvams, globėjams ar rūpintojams (taip pat CK 6.275, 6.276 ir 6.278 straipsniuose nurodytoms institucijoms), kurie atlygino žalą, padarytą nepilnamečio ar neveiksniu pripažinto asmens, atgręžtinio reikalavimo teise reikalauti žalos atlyginimo iš minėtų asmenų. Tai nėra vienintelis atvejis, kuomet regresas yra negalimas (pavyzdžiui, nekonstatavus tyčios dėl žalos padarymo, valstybė neįgyja regresio teisės į pareigūnus, išvardintus CK 6.272 straipsnio 4 dalyje). Taigi, tam tikrais atvejais, trečiojo asmens kaltė dėl padarytų nuostolių yra būtina sąlyga atgręžtinio reikalavimo teisei atsirasti.

Regreso teisė savo ruožtu yra viena iš asmens subjektinių teisių, kurios, kaip jau buvo minėta, yra savarankiški civilinės apyvartos objektai, todėl gali būti perleidžiamos kitiems asmenims bendrąja tvarka. Jeigu žalą už skolininką atlyginęs asmuo nuspręstų perleisti savo reikalavimo teisę, šis perleidimas būtų reglamentuojamas reikalavimo perleidimo instituto normų (CK 6.101 - 6.109 straipsniai).

---

⁵⁴ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 64-2569.

Regresinės prievolės, kaip ir kitų prievolių, kylančių dėl žalos atlyginimo, bei prievolių, susijusių su nepagrįstu praturtėjimu kito asmens sąskaita, tikslas yra atkurti asmens turtingumą bei atlyginti jo patirtus nuostolius. Čia išvelgiame „regreso“ ir „restitucijos“ sąvokų santykį, tačiau restitucija yra negaliojančių sandorių teisinė pasekmė, o regresas atsiranda kaip teisėtų pagrindinės prievolės šalių veiksmų pasekmė. Būtent todėl, kur yra taikoma restitucija, negali būti taikomas regresas ir atvirkščiai.

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad nors regreso teisė dar yra vadinama atgręžtinio reikalavimo teise, reikėtų atskirti ją nuo atgręžtinio reikalavimo teisės, kylančios tarp dviejų prievolės šalių. Kitaip tariant, ne visos atgręžtinio reikalavimo teisės yra regreso teisės. Kaip pavyzdį galėtume pateikti situaciją, kuomet vykstant atsiskaitymui tarp dviejų įmonių už tam tikras suteiktas paslaugas, viena įmonė už tas paslaugas permokėjo, todėl turi teisę reikalauti, kad būtų grąžinta tai, kas buvo permokėta. Šiuo atveju reikalavimas yra ne regresinis, kadangi atgręžtinio reikalavimo teisė kyla tarp pačių prievolės šalių ir čia nėra būtino regreso elemento – trečiojo asmens. Regresas įvyksta tuomet, kai prievolę įvykdė vienas asmuo, tačiau šios prievolės pareiga tenka kitam asmeniui.

Apibendrinant, reikėtų pažymėti, kad regreso teisės institutas negali būti įvardijamas kaip vienas iš asmenų pasikeitimo prievolėje būdų, kadangi atgręžtinio reikalavimo atveju asmenys prievolėje nepasikeičia, o atsiranda visai nauja prievolė pagrindinės pagrindu. Nepaisant to, dėl trečiojo asmens atsiradimo santykiuose tarp pradinės prievolės dalyvių, šis institutas dažnai yra painiojamas su reikalavimo perleidimo ir ypatingai subrogacijos institutu. Autorės nuomone, tiksliausiai regreso teisinės konstrukcijos esmę atspindi tokia sąvoka: „Remdamasis regresine prievole, vienas asmuo (regredentas) gali reikalauti iš kito asmens (regresato) grąžinti jam pinigų sumą (arba kitą turtingumą), kurią jis sumokėjo trečiajam asmeniui arba kurią regresatas gavo iš trečiojo asmens vykdant pagrindinę prievolę“.

3.2. Subrogacijos ir regreso teisės panašumai

Tiek subrogacijos, tiek regreso bruožai geriausiai atsiskleidžia draudimo teisinių santykių srityje, todėl šių dviejų institutų panašumus pateiksime būtent draudimo teisinių santykių kontekste. Daugelis draudimo specialistų iki šiol draudiko reikalavimo teisę į žalą padariusį asmenį vadina regresu. Tokia pozicija nėra visiškai nepagrįsta, kadangi subrogacija ir regreso teisė turi daug bendrų bruožų, kuriuos ir aptarsime šiame skyriuje.

Subrogacijos atsiradimo pagrindas visuomet, o regresio teisės – dažniausiai, yra įstatymas. Taip, reikalavimas pereina regresio tvarka CK 6.83 straipsnio pagrindu laiduotojui, įvykdžiusiam prievolę už skolininką. Laiduotojo regresio teisės apimtis gali būti skirtinga, priklausomai nuo to, ar laidavimas atsirado skolininko prašymu, ar be jo žinios. Regresas taip pat atsiranda CK 6.9 straipsnio pagrindu, kuomet solidariają pareigą įvykdęs skolininkas turi teisę reikalauti iš visų kitų bendraskolių lygiomis dalimis to, ką jis įvykdė, atskaičius jam pačiam tenkančią dalį. Dar vienas regresio teisės atvejis numatytas CK 6.51 straipsnyje, kuomet tretysis asmuo, patenkinęs kreditoriaus reikalavimą, kurį pastarasis nukreipė į skolininko turtą, o tretysis asmuo dėl tokio išieškojimo gali netekti tam tikrų teisių į tą turtą. Kiti regresio teisės atsiradimo pagrindai numatyti LR CK 6.47, 6.97 ir kt. straipsniuose. Be to, ši teisė draudikui numatyta Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudimo įstatymo⁵⁵ 22 straipsnyje, asmens, atsakingo už žalą (tai gali būti tiek draudėjas, tiek trečiasis asmuo) atžvilgiu, jeigu žala atsirado dėl šiurkštaus elgesio normų pažeidimo (žala padaryta tyčia, eismo įvykis sukeltas vairuojant transporto priemonę apsvaigus nuo alkoholio, vaistų, narkotinių ar kitų svaigiųjų medžiagų, eismo įvykis sukeltas vairuojant techniškai netvarkingą transporto priemonę, jeigu tai buvo eismo įvykio priežastis, ir kt.). Subrogacija, tuo tarpu, atsiranda tik įstatymo pagrindu (LR CK 6.1015 straipsnis) ir yra numatyta tik draudimo teisiniams santykiams.

Tiek subrogacija, tiek regresio teisės institutas atsiranda su sąlyga, jeigu egzistuoja kita prievolė, kurią įvykdė regredentas arba subrogatorius. Taigi, abiejų institutų formalusis atsiradimo pagrindas yra įstatymas, o materialusis – trečiojo asmens prievolės įvykdymas.

Kitas svarbus momentas, siejantis šiuos du institutus – pagrindinės prievolės pasibaigimas trečiajam asmeniui ją įvykdžius. Jeigu regresio institutui ši aplinkybė yra savaime suprantama (kadangi regresinė prievolė – tai nauja, vietoje pasibaigusios atsiradusi prievolė), tai subrogacijos atveju šis klausimas yra diskutuotinas (kadangi čia kalba apie reikalavimo teisės perleidimą, o tam, kad teisę būtų galima perleisti, visų pirma, ji turi egzistuoti). Kai kurie Rusijos mokslininkai (pavyzdžiui, S.Dedikov) laikosi nuomonės, kad jeigu draudimo kompanija išmokėjo draudimo išmoką siekiant kompensuoti nuostolius, kurie sudaro prievolės pagrindą, tai nesant šiam pagrindui prievolė negali egzistuoti toliau. Jų nuomone, įstatymų leidėjas dirbtinai išsaugo faktiškai pasibaigusią prievolę tam, kad draudikas galėtų pasinaudoti jos suteikiamomis teisėmis, siekiant neleisti kaltam asmeniui išvengti atsakomybės už padarytą teisės pažeidimą bei

---

⁵⁵ Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės draudimo įstatymas // Valstybės žinios. 2007, Nr. 61-2340.

atlyginti patirtus nuostolius.

Abu institutai tam tikra prasme susiję su atgręžtiniu reikalavimu, kadangi tiek subrogacijos, tiek regreso atveju pagrindą sudaro kita prievolė, kuri faktiškai jau pasibaigė (turima omenyje prievolės pasibaigimas, kaip tai buvo išdėstyta praėjusioje pastraipoje), taigi, abi konstrukcijos yra tam tikros atgręžtinio reikalavimo rūšys. Be to, abiejų institutų atsiradimo momentas griežtai siejamas su trečiojo asmens pagrindinės prievolės įvykdymu.

Jeigu analizuoti regreso teisės ir subrogacijos institutus draudimo teisinių santykių kontekste, pastebime dar vieną bendrą bruožą – abiem atvejais būtina atsižvelgti į pagrindinės prievolės dalyvių kaltės laipsnį ir išraišką. Pavyzdžiui, jeigu tiriant byla nebus atsižvelgta, kad dėl žalos atsiradimo tam tikra kaltės dalis tenka draudėjui (nukentėjusiajam), tuomet bus priimtas neteisingas nuosprendis visą sumą išieškoti iš kito asmens, o tai prieštarauja teisingumo principui. Taigi, atsakingo asmens kaltės faktas ir laipsnis turi būti tinkamai užfiksuotas.

Iš aukščiau pateiktų argumentų matome, kad subrogacijos sutapatinimui su regreso teise yra nemažai prielaidų. Ypatingai prie tokios situacijos prisideda netinkamas ir nesistemiškas normų, reglamentuojančių šiuos institutus, įtvirtinimas galiojančiuose teisės aktuose, vartojant „subrogacijos“ ir „regreso“ sąvokas kaip sinonimus.

3.3. Esminiai subrogacijos ir regreso teisės atribojimo kriterijai

Kaip jau buvo ne kartą minėta, subrogacijos ir regreso teisės santykio problema svarbi ne tik teoriniu (mokslinėje literatūroje darbų, skirtų nagrinėti šį klausimą, yra labai nedaug, o ir patys jų autoriai pripažįsta, kad šių sąvokų prigimtis yra ištirta nepakankamai), bet ir praktiniu požiūriu (kadangi netikslingas regreso ir subrogacijos esmės suvokimas ir išaiškinimas sąlygoja neteisingų teismų sprendimų priėmimą bylose dėl atitinkamų prievolių). Autorės nuomone, subrogacija negali būti suprantama nei kaip atgręžtinio reikalavimo teisės sinonimas, nei kaip šio instituto specifinė rūšis. Žemiau pateiksime sąrašą kriterijų, pagal kuriuos galime atriboti minėtas teises konstrukcijas vieną nuo kitos.

Pirmas ir, autorės manymu, esminis atgręžtinio reikalavimo teisės ir subrogacijos atribojimo kriterijus yra skirtingi jų atsiradimo mechanizmai, įtvirtinti įstatymo: regreso teisė įgyvendinama kaip nauja prievolė, tuo tarpu subrogacijai naudojama reikalavimo teisės, kurią

turėjo pagrindinės prievolės kreditorius dėl sukeltos žalos, perleidimo forma. Taigi, subrogacija yra viena iš asmenų pasikeitimo prievolėje rūšių, įvykstanti įstatymo pagrindu, o regresas negali būti priskiriamas šiam institutui dėl akivaizdžių priežasčių – prievolė, kurioje pasikeičia kreditorius subrogacijos atveju, regresinio reikalavimo situacijoje yra pasibaigusi.

Aukščiau minėtas šių dviejų institutų skirtumas sąlygoja ir kitus, šalutinius atribojimo kriterijus. Taip, regresas yra reguliuojamas bendrųjų LR CK teisės normų (CK Šeštosios knygos VII skyrius ir kiti straipsniai), tuomet, kai subrogacija yra įtvirtinta specialiojoje CK dalyje, 6.1015 straipsnyje. Šio straipsnio 2 dalyje įtvirtinta taisyklė, kad reikalavimo teisė, perėjusi draudikui, įgyvendinama laikantis tos pačios tvarkos, kuri nustato draudėjo ir už žalą atsakingo asmens santykius. Tai reiškia, kad jeigu draudėjo ir trečiojo asmens santykiai nustato, kad visi kilę ginčai nesutarimai turi būti sprendžiami pretenzine tvarka, tai ir draudimo kompanija, perėmusi draudėjo teises, privalos šios tvarkos laikytis ir per numatytą terminą pareikšti skolininkui pretenziją. Regreso atveju naujojo kreditoriaus ir skolininko santykiai reguliuojami bendrųjų prievolių vykdymo taisyklių, o ne tų pačių, kurios reguliavo pradinio kreditoriaus ir skolininko teisinius santykius.

Pratiškai labai svarbus skirtumas tarp regreso ir subrogacijos yra skirtingos ieškinio senaties terminų skaičiavimo taisyklės. Regresinės prievolės senaties apskaičiavimo tvarka nustatyta LR CK 1.127 straipsnio 4 dalyje, t.y. iš regresinių prievolių atsirandančių reikalavimų ieškinio senaties terminas prasideda nuo pagrindinės prievolės įvykdymo momento. Subrogacijos atveju ieškinio senaties termino pradžios skaičiavimas nesikeičia (LR CK 1.128 straipsnis). Šiuo klausimu gana plačiai pasisakė LAT byloje AB „Lietuvos draudimas“ prieš UAB „BTA draudimas“.⁵⁶ „Teisėjų kolegija pažymi, kad dėl to, jog subrogacija yra įstatymo pagrindu įvykstantis asmenų pasikeitimas sutartinėje ar deliktinėje žalos atlyginimo prievolėje, t. y. subrogacijos atveju žalos atlyginimo prievolė nepasibaigia, tik pasikeičia šios prievolės šalis, ieškinio senaties terminui ir jo skaičiavimo tvarkai taikoma CK 1.128 straipsnyje įtvirtinta taisyklė – prievolės asmenų pasikeitimas nepakeičia ieškinio senaties termino ir jo skaičiavimo tvarkos. Tai reiškia, kad draudikas, įgijęs subrogacinio reikalavimo teisę, yra saistomas tų ieškinio senaties terminų, kurie būtų taikomi draudėjo reikalavimui atlyginti žalą, atsiradusią iš sutarties ar delikto. Dėl kasatoriaus argumentų, kad ieškinio senatis subrogacijos atveju turi būti skaičiuojama nuo draudimo išmokos išmokėjimo, t. y. pagal CK 1.127 straipsnio 4 dalyje nustatytą taisyklę, pažymėtina, kad nurodyta taisyklė taikoma nustatant iš regresinių prievolių

---

⁵⁶ LAT civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. vasario 10 d. nutartis civilinėje byloje AB „Lietuvos draudimas“ vs. Viešosios policijos apsaugos tarnyba, UAB „BTA draudimas“, Nr. 3K-3-46/2009.

atsirandančių reikalavimų ieškinio senaties termino pradžią, tuo tarpu minėta, jog subrogacija nėra nauja regresinė prievolė – tai yra asmenų pasikeitimas toje pačioje žalos atlyginimo prievolėje. Dėl to subrogacijos atveju ieškinio senaties skaičiavimas nesikeičia (CK 1.128 straipsnis) ir šio termino eiga skaičiuojama nuo tos dienos, kurią žalą patyręs asmuo sužinojo arba turėjo sužinoti apie savo teisės pažeidimą (CK 1.127 straipsnio 1 dalis). Pažymėtina tai, kad reikia skirti ieškinio senaties termino pradžios momento nustatymą, kai reiškiamas subrogacinis reikalavimas, ir draudiko subrogacijos teisės atsiradimo momentą: minėta, kad ieškinio senaties termino eigos pradžia nustatoma pagal tai, kada žalą patyręs asmuo sužinojo arba turėjo sužinoti apie savo teisės pažeidimą (CK 1.127 straipsnio 1 dalis); tuo tarpu draudimo išmokos sumokėjimo faktas reiškia subrogacijos teisės atsiradimą – draudikas subrogacijos teisę įgyja nuo to momento, kai jis sumoka savo draudėjui draudimo išmoką pagal jų sudarytą draudimo sutartį (CK 6.1015 straipsnio 1 dalis)“. Šioje byloje ieškinio senaties klausimo palikimas nenagrinėtu apeliaciniame teisme buvo pripažintas esminiu teisės normų pažeidimų ir pagrindu panaikinti apeliacinio teismo nutartį bei gražinti bylą nagrinėti apeliacinės instancijos teismui iš naujo.

Dar vienas subrogacijos ir regreso teisės skirtumas pasireiškia per egzistuojančios prievolės dalyvių laisvos valios išreiškimą. Pagal bendrąją taisyklę, regreso atveju ši aplinkybė yra visiškai nesvarbi, kadangi regreso teisė yra reglamentuojama imperatyviųjų normų. Subrogacinio reikalavimo atveju yra priešingai, t.y. draudimo sutarties šalys savo bendru susitarimu gali atšaukti šios konstrukcijos taikymą, išskyrus tam tikras išimtis (tyčinis žalos padarymas).

Regreso teisė draudimo teisiniuose santykiuose pasireiškia tik tam tikrais konkrečiais atvejais, esant tam tikroms sąlygoms. Būtent turima omenyje tai, kad draudimo teisiniuose santykiuose regreso teisę gali įgyti draudikas, tačiau ne skolininko, o draudėjo atžvilgiu. Šiuo atveju tampa svarbus ne tik žalos padarymo faktas, bet ir konkretūs teisės pažeidimai, dėl kurių ir buvo padaryti nuostoliai (tyčinis žalos sukėlimas, žala, padaryta neturint teisėto pagrindo vairuoti transporto priemonę ar neturint teisės vairuoti šios rūšies transporto priemonę, pašalinimas iš įvykio vietos ir kt.). Subrogacija, savo ruožtu, gali būti nukreipta tik į asmenį, atsakingą už draudiminį įvykį, kurio turtas ar turtiniai interesai nėra saugomi draudimo sutarties, kurios pagrindu ir kurios ribose draudimo kompanijas išmoka draudimo išmoką.

LR CK numato tam tikras poveikio priemones už draudiko subrogacinių teisių pažeidimą. CK 6.1015 straipsnio 4 dalyje nurodyta, kad draudėjui (naudos gavėjui) atsisakius savo

reikalavimo teisės arba jeigu ją įgyvendinti tapo neįmanoma dėl draudėjo (naudos gavėjo) kaltės, draudikas visiškai arba iš dalies atleidžiamas nuo draudimo išmokos mokėjimo ir turi teisę reikalauti grąžinti jau išmokėtą išmoką. Taip yra todėl, kad įstatymas nustato kreditoriui (draudėjui), perduodančiam reikalavimo teisę subrogacijos tvarka, tam tikras papildomas pareigas – perduoti draudimo kompanijai visą informaciją, dokumentus, įrodymus, kurie yra būtini, kad pastaroji galėtų tinkamai įgyvendinti jai perėjusią reikalavimo teisę. Perimant teises regresu tvarka, tokios papildomos pareigos įstatymo nenumatytos, todėl ir sankcijų už jų nevykdymą ar netinkamą vykdymą nėra.

Apibendrinant darbo rezultatus, reikėtų pažymėti, kad subrogacija, cesija ir regresas yra skirtingos teisinės konstrukcijos, nors, iš pirmo žvilgsnio, turi daug bendrų bruožų. Tinkamas šių institutų reglamentavimas ir taikymas suteikia civiliniams teisiniams santykiams dinamiškumo ir lankstumo, kas yra labai svarbu norint įsitvirtinti ir išlaikyti tam tikras pozicijas šiuolaikinėje ekonominėje rinkoje. Šiame darbe analizuotų institutų atribojimas svarbus tiek teoriniu, tiek praktiniu aspektu, kadangi jų tikslai yra skirtingi, o nuo tikslo tiesiogiai priklauso, kokioje situacijoje konkrečios taisyklės galėtų ir turėtų būti taikomos.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1) Asmenų pasikeitimo prievolėje instituto užuomazgos siejamos su Senovės Romos laikais. Tas faktas, kad jau tuomet atsirado poreikis atsisakyti prievolės traktavimo kaip grynai asmeninės, pabrėžia šio instituto svarbą ir verčia suvokti šį institutą kaip būtiną civilinių teisinių santykių elementą šiuolaikinėje demokratinėje visuomenėje. Priklausomai nuo to, kuri prievolės šalis pasikeičia, aktyvioji ar pasyvioji, asmenų pasikeitimas prievolėje gali reikšti skolos perkėlimą arba reikalavimo perleidimą. Pastarasis įmanomas dviem būdais – pagal cesijos sutartį arba subrogacijos tvarka. Kitos teisinės konstrukcijos, tokos kaip novacija, faktoringo sutartis, regreso teisė, nors ir turinčios tam tikrų asmenų pasikeitimo prievolėje bruožų, nėra priskiriamos šiam institutui.

2) Kreditorinio reikalavimo perleidimas subrogacijos būdu buvo išplėtotas bendrosios teisinės sistemos valstybėse (JAV ir Didžiojoje Britanijoje) XIX amžiuje. Pagrindinės subrogacijos taisyklės bei principai buvo suformuluoti anglų-amerikiečių teismų bylose pagal draudimo bendrovių ieškinius ir vėliau buvo perimti kontinentinės teisės valstybių bei sėkmingai yra taikomi šiuolaikinėje teisėje. Būtent draudimo kompanijoms priklauso nuopelnas dėl subrogacijos teisinio reglamentavimo įtvirtinimo, kadangi jos pradėjo aktyviai teikti ieškinius, susijusius su subrogaciniais reikalavimais. Taigi, subrogacijos institutas labiausiai paplito ir iki šiol yra plačiai taikomas būtent draudimo teisinių santykių srityje.

3) Galima išskirti šiuos pagrindinius subrogacijos tikslus: pirma, subrogacija yra siekiama užkirsti kelia nepagrįstam asmens praturtėjimui kito asmens sąskaita (kalbant apie draudimo teisinius santykius, turima omenyje tai, kad draudikui išmokėjus draudimo išmoką draudėjui, pastarasis netenka reikalavimo teisės į trečiąjį asmenį, iš kurio išmokėtą sumą, savo ruožtu, išreikalaus draudikas); antra, siekiama užtikrinti trečiojo asmens materialinę atsakomybę už padarytą žalą (jeigu deliktinė prievolė pasibaigtų draudikui išmokėjus draudimo išmoką, nuostolius sukėlęs asmuo nepatirtų jokios finansinės atsakomybės); trečia, subrogacijos tikslas yra išsaugoti pagrindinę prievolę, kadangi jai pasibaigus neliktų ir visų jos privalumų.

4) Lietuvoje subrogacijos esmė geriausiai atsiskleidžia specialiojoje CK dalyje, 6.1015 straipsnyje. Būtent čia yra pagrindinė šio instituto reglamentavimo (o todėl ir taikymo) problema – LR CK 6.1015 straipsnis yra specialioji subrogacijos norma, tačiau nėra bendrųjų, tiesiogiai ją įtvirtinančių (nepaisant to, kad kitose CK normose galime rasti netiesioginių nuorodų į

subrogaciją – CK 6.51, 6.101 straipsnio 4 dalis), apibrėžiančių jos sąvoką, atsiradimo pagrindą, tikslus, taikymo sritį ir apimtį, išimtis, todėl siūloma papildyti LR CK bendrosiomis normomis, skirtomis subrogacijos reglamentavimui, paliekant specialiąsias normas tokio reglamentavimo detalizavimui.

5) Atsižvelgiant į tyrimo metu padarytas išvadas, siūloma ši subrogacijos sąvoka: „Subrogacija – tai kreditoriaus pasikeitimo civiliniuose teisiniuose santykiuose būdas, įtvirtintas įstatymo ir įvykstantis mokėjimo, kurį įvykdė trečiasis asmuo pradiniam kreditoriui už skolininką, pagrindu“.

6) Subrogacija, būdama viena iš asmenų pasikeitimo prievolėje būdų, negali būti tapatinama su reikalavimo perleidimu (cesija) arba laikoma jo rūšimi, nepaisant tam tikrų panašumų. Šiuos du institutus skiria: atsiradimo pagrindas, pagrindinės prievolės galiojimas, perleidžiamų teisių apimtis, šalių atsakomybė perleidžiant reikalavimą ir kt.

7) Neretai subrogacija mokslinėje literatūroje ir praktikoje yra painiojama su kitu panašiu institutu – regreso teise. Regresą, atsižvelgiant į išnagrinėtas jo savybes, būtų galima apibrėžti taip: „Remdamasis regresine prievole, vienas asmuo (regredentas) gali reikalauti iš kito asmens (regresato) grąžinti jam pinigų sumą (arba kitą turtinę vertybę), kurią jis sumokėjo trečiajam asmeniui arba kurią regresatas gavo iš trečiojo asmens vykdant pagrindinę prievolę“.

8) Nepaisant išorinio panašumo, regreso teisė ir subrogacija negali būti tapatinamos, kadangi jų sukeliama teisiniai padariniai yra skirtingi. Geriausiai šių instituto skirtumą išryškina tai, kad regresas, skirtingai nuo subrogacijos, apskritai nėra asmenų pasikeitimo prievolėje būdas, kadangi regresui atsirasti būtina sąlyga yra pradinės prievolės pasibaigimas ją įvykdžius. Be to, regreso taikymo sritis yra daug platesnė, negu draudimo teisiniai santykiai, kaip tai yra subrogacijos atveju, draudimo sutartyje regresas galėtų būti numatytas, nebent, kaip draudimo bendrovės reikalavimo teisė į draudėją šiam pažeidus nustatytas elgesio taisyklės. Subrogacijos atveju perleidžiama reikalavimo teisė visuomet yra nukreipta į trečiąjį asmenį (kitaip nebūtų galima kalbėti apie reikalavimo perleidimą).

9) LR CK Šeštosios knygos VII skyrius „Reikalavimo perėjimas trečiajam asmeniui regreso tvarka (subrogacija)“ klaidinančiai leidžia daryti prielaidą, kad subrogacija ir regresas yra sinoniminės sąvokos. Dėl šio netikslingo reglamentavimo problemoje dažniausiai kyla praktikoje, mėginant teisingai pritaikyti tam tikruose teisiniuose santykiuose reikalingas normas.

Būtent todėl siūloma išskaidyti minėtą skyrių į du atskirus: „Reikalavimo perėjimas trečiajam asmeniui regreso tvarka“ ir „Reikalavimo perleidimas trečiajam asmeniui (subrogacija)“, kiekviename iš jų išdėstant atitinkamas teisės normas, detaliai reglamentuojančias jų taikymą.

10) Dažniausiai praktikoje pasitaikanti problema dėl regresinio reikalavimo priskyrimo subrogaciniam ir atvirkščiai, yra neteisingas ieškinio senaties termino skaičiavimo taisyklių nustatymas. Su šia problema susiduria ne tik bendrosios kompetencijos teismai, bet ir LAT. Kita vertus, paskutinėse savo nutartyse Aukščiausiasis Teismas yra visiškai pagrįstai nustatęs taisyklę, kad skaičiuojant ieškinio senaties terminą, subrogacijos atveju taikomas CK 1.128 straipsnis, nustatantis, kad prievolės asmenų pasikeitimas nepakeičia ieškinio senaties termino ir jo skaičiavimo tvarkos, tuo tarpu regresui taikytina CK 1.127 straipsnio 4 dalis, kuri nurodo, kad iš regresinių prievolių atsirandančių reikalavimų ieškinio senaties terminas prasideda nuo pagrindinės prievolės įvykdymo momento.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės aktai:

- 1) Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
- 2) Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
- 3) Lietuvos Respublikos darbo kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 64-2569.
- 4) Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas // Valstybės žinios. 2003, Nr. 94-4246.
- 5) Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymas // Valstybės žinios. 2007, Nr. 61-2340.
- 6) Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 1964, Nr. 19-138.

Specialioji literatūra ir publikacijos:

- 1) Ambrasienė D. Asmenų pasikeitimas prievolėje (kai kurie teoriniai ir praktiniai aspektai) // Jurisprudencija. 2002, T 28(20).
- 2) Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis: trečioji laida. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2006.
- 3) Kontautas T. Draudimo sutarčių teisė: monografija. Vilnius: Justitia, 2007.
- 4) Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė: I tomas. Vilnius: Justitia, 2003.
- 5) Mikelėnas V. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002.
- 6) Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius: Justitia, 1996.
- 7) Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė. Vilnius: Justitia, 1999.
- 8) Papijanc V. Reikalavimo perleidimas ir skolos perkėlimas // Vadovo pasaulis. 2002, Nr. 7-8.
- 9) Tarptautinių žodžių žodynas. Trečiasis pataisytas leidimas. Vilnius: Alma litera, 2004.
- 10) Žeruolis J., Vėlyvis S. ir kt. Tarybinė civilinė teisė. I dalis. Vilnius: Mintis, 1975.
- 11) Белов В.А. Суброгация // Очерки по торговому праву. Сборник научных трудов. Ярославль: Изд-во Яросл. ун-та. 2000, Вып. 7. - С. 91-101.
- 12) Борисов Д. Договор поручительства: регресс и суброгация // Хозяйство и право. – М.: 2009, № 1. - С. 64-67.

- 13) Дедиков С. Регресс и суброгация по договорам ОСАГО // Хозяйство и право. – М.: 2004, № 9.
- 14) Дедиков С.В. Суброгация // Цивилист. Научно-практический журнал. - М.: АНО «Юридические программы», 2004, № 1.
- 15) Комментарий части первой Гражданского кодекса Российской Федерации. Москва Редакция журнала «Хозяйство и право», 1995.
- 16) Ломидзе О. Суброгация в гражданском праве России // Хозяйство и право. - М., 2001, № 10. - С. 14-24.
- 17) Новицкий И.Б., Лунц Л.А. Общие учения об обязательстве. // М., 1950.
- 18) Пухан Иво, Поленак-Акимовская Мирьяна. Римское право (базовый учебник). Москва: Издательство ЗЕРЦАЛО, 1999.
- 19) Самигуллин Д.Д. Суброгация и регресс: сходство и отличия по действующему законодательству // Актуальные проблемы частноправового регулирования. Материалы международной V научной конференции молодых ученых (г. Самара, 22-23 апреля 2005 г.). - Самара: Изд-во «Универс-групп», 2005.
- 20) Терехов А.В. Соотношение суброгации и регресса: анализ точек зрения // Модернизация государства и права России в XX - XXI вв.: исторический опыт и современные проблемы. Материалы межвузовской заочной научной конференции. - Тамбов: Изд-во Першина Р.В., 2006.
- 21) Терехов А.В. Соотношение суброгации и цессии в гражданском праве России // Вестник Московского университета МВД России. - М.: Изд-во Моск. ун-та МВД России, 2007, № 3. - С. 113-116.
- 22) Шац Б.С. О суброгации при страховании ответственности // Юридическая и правовая работа в страховании. - М.: БДЦ-пресс, 2007, № 1. - С. 67-73.

Teismų praktika:

- 1) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje AB „Lietuvos draudimas“ vs. UAB „ERGO Lietuva“ ir UAB „Ritranspeda“, Nr. 3K-3-503/2005.
- 2) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2006 m. rugsėjo 20 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Ergo Lietuva“ vs. J.P., Nr. 3K-3-456/2006.
- 3) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2007 m. vasario 19 d. nutartis civilinėje byloje Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos

Mažeikių skyrius vs. AB „Lietuvos draudimas, Nr. 3K-7-73/2007.

- 4) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje UAB DK „PZU Lietuva“ v. AB „Lietuvos draudimas“, Nr. 3K-3-76/2008.
- 5) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. vasario 10 d. nutartis civilinėje byloje AB „Lietuvos draudimas“ vs. Viešosios policijos apsaugos tarnyba, UAB „BTA draudimas“, Nr. 3K-3-46/2009.
- 6) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. vasario 23 d. nutartis civilinėje byloje AAS „Gjensidige Baltic“ vs. G.B., Nr. 3K-3-78/2010.

Kiti šaltiniai ir interneto svetainės:

- 1) Tarptautinių žodžių žodynas // <http://www.zodziai.lt/>.
- 2) John O'Brien. The origins of subrogation // <http://lionsthree.blogspot.com/2009/10/origins-of-subrogation.html>; prisijungimo laikas: 2011-02-07.
- 3) Гражданский кодекс Российской Федерации // <http://www.gzkodeks.ru/>; prisijungimo laikas: 2011-04-04.
- 4) Гражданский кодекс РСФСР // <http://www.consultant.ru/popular/gkrfsr/>; prisijungimo laikas: 2011-03-15.
- 5) Кодекс Торгового Мореплавания Украины // http://www.evporiya-mdm.ru/ktmu/ktmu_I_1.html; prisijungimo laikas: 2011-04-04.
- 6) Николай Мельников, Вячеслав Лебедев. Суброгация и регресс в страховании // <http://insurancebiz.org/discuss/comm/detail.php?ID=3681>; prisijungimo laikas: 2011-04-04.

SANTRAUKA

Raktiniai žodžiai: *subrogacija, asmenų pasikeitimas prievolėje, subrogacija kaip asmenų pasikeitimo prievolėje rūšis, regresas, regreso teisė, subrogacijos atribojimas nuo regreso teisės, subrogacijos ir regreso teisės santykio problema.*

Magistro baigiamojo darbo santraukoje pateikiamas trumpas darbo aprašymas, nurodant pagrindinius tyrimo objektus, problemas bei tyrimo kryptį.

Šio magistro baigiamojo darbo nagrinėjimo objektas – subrogacija kaip asmenų pasikeitimo prievolėje būdas. Siekiant išsiaiškinti subrogacijos instituto esmę bei teisinę prigimtį, pateikiama asmenų pasikeitimo prievolėje bendra charakteristika ir subrogacijos vieta jame. Atskirame skyriuje nagrinėjama subrogacijos sąvoka, kilmė, atsiradimo bei įtvirtinimo skirtingose teisinėse sistemose istoriją, taip pat apžvelgiama jos taikymo sritis kitose užsienio valstybėse (Rusijoje, Prancūzijoje, Ukrainoje, Vokietijoje). Ypatingas dėmesys darbe skiriamas subrogacijos instituto palyginimui su kitomis asmenų pasikeitimo prievolėje rūšimis, labiausiai akcentuojant jos bendrus bruožus su reikalavimo perleidimu (cesija).

Antrinis magistrinio darbo nagrinėjimo objektas yra regreso teisė bei jos santykis su subrogacija. Mokslinėje literatūroje šių institutų santykio problema nėra išsamiai išnagrinėta, todėl iš pirmo žvilgsnio gana sunku juos atriboti, dėl ko praktikoje kyla tam tikrų problemų. Siekiant surasti teorinį netikslingo subrogacijos ir regreso teisinio reglamentavimo sprendimo būdą, atskirame skyriuje pateikiamas sąrašas kriterijų, kurie leidžia vienareikšmiškai daryti išvadą, jog regreso teisė ir subrogacija yra skirtingos teisinės konstrukcijos.

Darbo metu padarytų išvadų pagrindu siūloma įtvirtinti atitinkamus subrogacijos ir regreso teisės apibrėžimus bei pakeisti Lietuvos civiliniuose įstatymuose įtvirtintą šių institutų reglamentavimą, siekiant nubrėžti ribą ne tik tarp pačių sąvokų, bet ir jų taikymo srityse.

SUMMARY

Keywords: *subrogation, substitution of parties in an obligation, subrogation as a form of substitution of parties in an obligation, regress, the right of regress, differentiation of subrogation from the right of regress, subrogation and regress relation issue.*

In the summary of the Master's thesis a brief thesis description is provided, as well as pointing out main objects of research, problems and course of research.

The subject matter of the present Master's thesis is subrogation as the way of substitution of parties in an obligation. In order to explore the essence and the nature of the institute of subrogation general characteristics of substitution of parties in an obligation, describing subrogation's position in it, shall be provided. A separate chapter discloses the definition, origin of subrogation, the history of its consolidation in different legal systems, as well as reviews the scope of its practice in other countries (Russia, France, Ukraine, Germany). Comparison of subrogation with other kinds of substitution of parties in an obligation, obtains special attention in the thesis, mostly by making emphasis on its features which are common to the transfer of rights (cession).

The secondary subject matter of the Master's thesis is the right of regress and its relation with subrogation. In academic literature the issue of interrelationship of these two institutes is not researched particularly, therefore certain problems in practice arise. In order to come across with solution to the problem of inaccurate legal regulation of both subrogation and regress, a list of criteria is provided in a separate chapter, according to which it can be expressly stated that the right of regress and subrogation are two different legal structures.

Based on the conclusions drawn in the course of the thesis it is proposed to formalize corresponding definitions of subrogation and the right of regress, as well as to amend the legal regulations of mentioned institutes in civil laws of Lithuania, in order to define delimitation not only in definitions themselves, but also in the sphere of their practice.